ئەکاتەوە لە بارەی سیاسەتی دەرەوەی ئەمەریکاوە زەنگیی قوڕبەسەریش لە میسیسپی لەناوی بیلبۆر ڕائەچەنێ!

یەکێک لە دەرکەوتووەکانی پیاوانی دەوڵەتی ئەمەریکا، لە کۆنگرێسی پاریس بۆ یۆگسلافییەکانی ڕوون ئەکردەوە، کە وەکیەکی چییە و لێبووردن (تسامح) چییە، هەر ئەم پیاوە چارەکە سەدەیەک لەمەوبەر نوێنەری کارۆلینای جنوبی بوو لە کۆنگرێسی ئەمەریکادا، پڕ بەدەم ئەیقیژان «لەم وڵاتەدا هەرگیز زەنگی نابێ حقوقی سپی هەبێ!» لەو سەردەمەوە تا ئێستا زۆر شت گۆڕانی بەسەرا هاتووە، ئاخۆ ئەم کابرایەش لە بیرەکۆنەکانی دەستبەردار بووە؟ ئاخۆ قانوونەکانی کارولینا دەستی گۆڕینیان لێدراوە، ئەگەر من بوومایە لە جێی ئەم پیاوە ڕووم نەئەهات دەم لە باسی وەکیەکی و لێبووردی بدەم!

بەڵام دووبارە با بگەڕێینەوە سەر (لیمان)، ئێمە هەرگیز چاومان نەپۆشیوە لە بەهرە باشەکانی ئەمەریکا، ناتەواویی خۆیشمان هەرگیز نەشاردۆتەوە، نە لە خۆمان و نە لە خەڵکی تر، زۆر دڵسۆزم لە هەستی پەسەندی خۆما بەرامبەر بە ئەمەریکا، تەکنیکی پێشکەوتنی لە کارسازیدا، پەسەندکردنی زانستیی دانشگاکانی (جامیعەکانی)، فاکولتەکانی (مختبرات) مۆزەخانەکانی، کتێبخانەکانی...

هەروەها هەستی پەسەندم هەیە بۆ گەلێ لە نووسەر و موهەندیس و فلیمکێشەکانی (مخرج)، باوەڕیشم هەیە، کە ئێمە ئەتوانین لە ئەمەریکا گەلێ شت فێربین. لە ژوور ئەوەشەوە ئێمە خەوشی خۆمان ئەزانین وەک (بۆرۆکراسی)، دواکەوتوویی، تەکنیکی نەریتی، توندوتیژی... وە ئەم خەوشانەش، کە دەرئەخەین تەنیا بۆ چێشتنی تامی ڕەخنەگرتن نییە، بەڵکو بۆ خۆ ڕزگارکردنە لێیان؛ بەڵام پێویست ناکات بابەتی قسە بگۆڕین: وڵاتی ئێمە ئاخۆ یەکێکی تیا ماوە پشتگیریی «بەندەداری - استعباد) بکات؟

لێرەدا ڕشتەی قسە ئەوە نییە، کە (لیمان) پێی لە بەهرەی ئینسانی ئەبێ، بۆ ئێمە، یا نا ڕشتەی قسە ئەوەیە، کە ئایا ئێمە ئەتوانین ڕەگەزپەرستی دڕندەی مێشک داخراو بەئینسان بدەینە قەڵەم؟.

مژدە

ژین زۆر بەشانازییەوە مژدە ئەدا بە خوێندەوارانی کەوا لەم ژمارەیە بەدواوە ئەکەوێتە ژێر دەستی مامۆستای شیعر و ئەدەب (گۆران)ەوە لەمەودوا سەرپەرشتی ئەکات وەهیچ پێویستییەک ناکات بە باسکردنی مامۆستا گۆران چونکە ناسراوە لەناو هەمووماندا وە هیوامان وایە کە ژین لەژێر سایەی ئەودا زیاتر بتوانێ خزمەتی گەلەکەمان بکات هەروەکو کردوویەتی.

سوپاس و سکاڵا

لە ژمارەی هەفتەی پێشووی (ژین)دا لەژێر سەروتاری «مژدە»دا ناوی بچووکم وەک سەرپەرشتیکەری نووسینی ژین پێشکەش کرابوو بەخوێندەوارانی خۆشەویست، بەرامبەر بەو هەستە گەرمەی لەلایەن پەیوەندیدارانی ژینەوە لە عاستم دەربڕابوو، پڕ بەدڵ ئارەزووم ئەکرد زمانی سوپاسم ئەوەندە بێ بڕشت و کەم بەز نەبوایە!

لە سەرێکی تریشەوە، بەزەبری نیازی پاک، بەرامبەر بەخوێندەواران منیان بەبەڵێن و چاوەنوارییەکی واوە بەستۆتەوە، کە بەڕاستی، هەتا سرنج چاتر ئەدەم ڕوونتر ئەبینم دوورە لە وزەی لێهاتنم بەو پێیە تەریقی و شەرمێکی زۆرتریش سەرم لێ ئەدا.

بەتایبەتی چونکە، لە ڕۆژی کۆچی ئێجگاریی پیرەمێردی نەمرەوە تا ئێستا شوێنگرەکانی یەک لەپاش یەک لە ماوەی دەستەڵات و توانستیانا بەپێی ظروفە ئاشکراکان ئەوەندە ڕەنجی بەردایان داوە و هەنگاویان بۆ پێشەوە هاوێشتووە، کە بەهیچ جۆرێک زات ناکەم چاو ببڕمە هیوای (لەوان تیژتر) ڕۆیشتن، تەنانەت خۆم بەبەختیار و ڕووسوور ئەزانم بەرابەر بەوان، بەخوێندەواران، بەو گەلە کە ڕۆژنامەی ژین بۆ کلۆڵیی نەتەوەکەمان وەختە بڵێم بەتاقی تەنیا خزمەتی زمان و ئەدەب و سەقافەتی ئەکا، بۆم سەربگرێ هەر لەو جێگایەدا ئەوەستم، کە ئەوانی پێگەیشتوون، وە بتوانم وەکو ئەوان وردە وردە ملی ڕێ بگرم بەرەو ئامانجی «گلەیی نەهێشتن» چەند هەنگاوێکی کەم ڕواڵەت ببڕم بەرەو ئەو هەنگاوانەی دڵ ئارەزوویان ئەکات، وە کەڵکێکی باشیان لێ ئەوەشێتەوە بۆ زمان و ئەدەبی کوردی، وە ڕۆژنامەیەک نزیک ئەخەنەوە لەو نیشانگا زۆر دوورەی پێی ئەڵێن؛ تەواوی (کمال)... ئەو هەنگاوانەی هاویشتیان فرمانی کەس و دوو کەسی وەکو من نییە.

کردەوەی وا پاڵەوانانە، تەنیا لە هێزی ویستنی عێلجاڕی دەوەشێتەوە، لە کاتێکا هەنگاوی وا ئەنرێ کە کۆمەڵی خوێندەوارانی هۆشیاری کورد بەهەموو گوڕ و تەوژمێکی

دڵسۆزییەوە پاراستن و گەشەپێکردنی زمانی کوردی بەئەدەب و شیعر و ثەقافەیەوە، بەپێویستی سەرشانی خۆیان بزانن، وە بۆ بەجێ هێنانی ئەم پێویستە لە کاتێکا، کە چاو بۆ هۆی فرمان و کەرەستە و تفاق ئەگێڕن، چاپخانە و ڕۆژنامەی ژین بەدەزگای هەرە بەردەست و ئامادە تەماشاکەن بۆ خزمەتی ئەو ئامانجە.

لە کاتێکا دیم لە ناوەندی دەزگای ژین و بەشی زۆری خوێندەوارانی کوردزمانا پەیوەندییەکی دڵسۆزانە و نیازێکی ڕاستی هاوکاری (تعاون) و خزمەتی نەتەوە لە ڕێگای خزمەتی زمان و ئەدەبەکەیەوە، گوڕی پەیدا کرد، ئەو حەلە منیش و پەیوەندیدارەکانی ژینیش بەهەموو هێزی ڕاستییەوە ئەتوانین دەرگای هیوا بخەینە سەر گازی پشت لەسەرکەوتووان و زاڵبوونی خۆمان؛ بەڵام ئەو حەلەش ڕەنج و تەقەلای ئێمە هەچ بەرێکی شیرین بدا هەموو ئەندامێکی گەل لە کەڵک و سوودیا هاوبەش ئەبێ، لەگەڵمان، هەروەک لە هونەر و شانازیی تێکۆشینا، لەچاو سەرجەمی نووسەر و خوێندەوارەکانی ترا، ئێمەش لە بەشێکی بچووکی لە قەد خۆمان زیاترمان بەر ناکەوێ!

بۆ نووسەرە بەنرخەکان

بەشادمانی و شانازییەوە لەم ڕۆژانەدا هەست ئەکەین بەبزووتنەوە و گەرمییەکی گشتیی بەرامبەر بەرۆژنامەی ژین، بەتایبەتی نووسەرە لاوەکان دەستیان داوەتە ناردنی هەرەوەزێکی باشی نووسینی هەمەجۆرە «شیعر، چیرۆک، سەرگوروشتە، ناوە گەورەکان... هتد»، ئەمە بەڕاستی هێزێکی هاندەرە بۆ دڵی ئیشکردن و زاتی چاومان لەو هەنگاوانەدا، نیازمان ئەبێ بییان هاوێین بۆ پێشەوە، بۆمان ڕوون ئەکاتەوە، کە ئەو ڕێگایەی گرتوومانەتە بەر ڕێبوارەکانی بێ کەس و بێ هاوڕێ نین.

ئێمەش وەکو ئەوان ئامادەین دەستی هاوکاری ڕاکێشین بۆیان، وە بەڵێن بدەین، کە بە ڕێگای خزمەتی زمان و ئەدەبی کوردی و نیشتمانپەروەری دا بڕۆین، لە گەڵیان بە دڵسۆزی و نیازێکی تەواوەوە هاوڕێیی ئەم ڕێگا پیرۆزەشە لەپێش ئەوەی لەناو ئەندامەکانی کاروان خۆیانا و لە پاش ئەوە شارەزایی ترس و قۆرتەکانی ڕێگاوبان.

هەرچی ئێمەین، بۆ ئەم مەبەستەمان ئەوەمان لەسەرە بڕیار دەربڕین، کە لە چاپکردنی نووسینا تەنیا کەڵکی گەل ئەخەینە بەر سرنج، وە ئەو نووسینەی بۆمان دێ تەنیا بەپێی نووسراوەکەی خۆی هەڵی ئەسەنگێنین، نەک بەپێی چ کەس بوونی خاوەن نووسین، دوایی ئەگەر هات و نووسینێکمان خستە پشتگوێ تەنیا لەبەر ئیعتباراتی عەقڵ گیر و منطق بێت، لە باری سرنجی لایەنێکی پەیوەندیدار بەخۆمانەوە. سنگمان کراوە و ماوەدار بێت بەرامبەر بەهەموو ڕەخنەلێگرتنێکی نیازپاک لەهەر لایەکەوە کە ڕوومان

تێ بکات، گوێمان لە مشت بێ بۆ گشت ئیقتراحێکی باش، چاومان کراوە بێت بۆ بینینی هەچ ناتەواویەک، کە پەنجەی ئەخەنە سەر بۆمان، لە ماوەی توانستی خۆمان و ڕۆژنامەکەمانا بەڕاستی و بەدڵسۆزی تێبکۆشین بۆ بەجێهێنانی ئەو ئیقتراحانە و لابردنی ئەو ناتەواویانە، ئەمانە هەموو لەسەر ئێمەن، برا نووسەرەکانیش چییان لەسەرە ئەوەی بابەتی گشتی بێ خۆیان ئەیزانن، ئێمە لێرەدا تەنیا چەن نوقتەیەکیان ئەخەینە بەرچاوی سرنج و ئاگاداری، کە تایبەتین بۆ زرووف و باری ئێستای ژین، پێشەکییان ئەوەیە کە لە کاتی نووسینا بۆ ژین هەرگیز لە بیریان دوور نەخەنەوە، کە ژین ڕۆژنامەیەکی ئەدەبییە ئەبێ لە سیاسەت خۆی دوورەوەپەرێز بگرێ، بەتایبەتی ئەو بابەتە سیاسییانەی، کە بەپێی تێگەیشتنی ئەمڕۆی وڵاتەکەمان (بقە)ن، نەک بە ڕێو ڕەوانی، بەپێچوپەناش لێی کا بۆ ئینسان ئەبێتە هۆی دروستبوونی پەڵپ، کە لەم ڕووەوە دەستی تەماعێک بۆ (زۆر) درێژ ئەبێ (کەم)ەکەی ئێستایشمان بەرئەداتەوە و لە کیسمانی ئەدا، لە پاشانا ژین تا لەم بارستەیی ئێستا یانی بەتایبەتی بەم پیتە درشتانەوە ناچارە خۆی لە چاپکردنی وتاری درێژ بدزێتەوە لە ڕووی ڕاستیشەوە لە ژمارەیەکا بەزنجیرە هەرچۆنێک بێ هەزم بکرێ؛ بەڵام لەوەندە زیاتر نووسینی پچڕپچڕ یان سەرتاپای یەک ژمارە بەتاقە یەک وتاری درێژ پڕ کردنەوە، سەرەڕای ئەوەی خوێندەوارە خۆشەویستەکان بێزار ئەکات، نووسەرەکانیش خۆیان لە هێزی کارتێکردن و کەڵک بەخشین بەشێکی باش ئەدۆڕێنن، نووسەرەکان پێویستە ئاگایان لەم نقطەیە بێت و هەتا باری ڕۆژنامەکەمان وەکو ئێستای بێت، خۆیان لە بابەتی درێژ یان درێژکردنەوەی بابەت بپارێزن، تکای سێیەمیشمان ئەوەیە، کە نووسەرەکانیش بەرامبەر ئێمە و هاوڕێ نووسەرەکانی تریان (دڵ فراوان) بن وەکو ئێمە، ئەگونجێ لەبەر هۆیەک، کە ئەوان ئاگایان لێی نییە نووسینێکیان بکەوێتە پشتگوێ، ئەگونجێ نووسینیان لە لایەک لە لایانەوە قسەی بێتەسەر، یان ڕەخنەی لێ بگیرێ، ئەبێ ئەوانیش توانستی بەرگەگرتن و چاوپۆشیی خۆیان پیشان بدەن، جگە لەوەش ژمارەی ئەو وتارانەی بۆمان دێن تەنانەت ئێستا زۆرە، هیوا هەیە زۆرتریش ببێ، لەبەرئەوە ناچارین هەم بەپێی نۆرە، هەم بەپێی بایەخ ڕیزیان پێوە بگرین، نووسەر ئەبێ دواکەوتنی بڵاوبوونەوەی نووسین نەکا بەهۆی ساردبوونەوە، وە بتوانێ دان بەخۆیا بگرێت.

وە دوا تکاشمان ئەوەیە ئاگادار بن، کە پیت چنەکان (مرتبەکان) خوێندەوارێکی تەواو نین خۆشخوێن نەبێ، ئەبێ وەکو دەرس پێیان ڕەوان کەین، خۆ ئەگەر هاتوو پیرەنووسین ئەوەندە کەمتەرخەمانە و ناخۆش نووسرابوو، بەخۆیشمان نەخوێنرێتەوە، ئەوا دۆش دامانێک ڕوو ئەدا، کە گران بتوانین سەری لێ دەرکەین!

(ژین – ژمارەی ١١٢٤)

مێژووی ئەدەبی کوردی

هەروەکو جاری پێشوو نووسیبوومان (مێژووی ئەدەبی کوردی) بە (٦٣٤) لاپەڕە، بەقەڵەمە ڕەنگین و کۆڵنەدەرەکەی مامۆستا علاءالدین سجادی لە چاپ دەرچوو، بەنیگاری نایابی تأریخی بەکلیشەی جوان جوان بۆ سەر وتارێکی زۆروزەبەندە، وەک کتێبی وڵاتی ئێمە نا، وەک هی وڵاتێکی پێشکەوتووی نرخی کتێب زان ڕازاوەتەوە، ئەو بابەتانەی لەم کتێبەدا خراونەتە بەر ڕووناکی لێدوان زۆری وایان تیایە بەنیسبەت زمانی کوردییەوە تازەن، وەک پەیوەندیی زمان و ئەدەب، سەرەتای داهاتنی ئەدەب، جۆرەکانی ئەدەب، ئەدەب لە ڕۆژهەڵات... هتد.

بەتایبەتی لە بارەی شاعیرە کۆنەکانمانەوە، کە لە بابا تاهیرەوە دەستی پێ کردووە لە بێکەسا بەشەرتێک خوالێخۆشبوو پیرەمێردیشی تیابێ دوایی هێناوە، زانیاریی ئەوەندە ورد و بەنرخی تا ئێستا نەبیستراوی کۆکردۆتەوە، تەنیا ئەم زانیارییانە بەسن بەهایەکی گەلێ گران بدەن بەم کتێبە، بۆ نموونە نووسەری ئەم وتارە، کە سەر و ساختێکی کۆنی لەگەڵ ئەدەبی کوردی هەیە، پێی لێ ئەنێت، کە لەو شاعیرانەی مامۆستا علاءالدین لەژێر گڵی فەرامۆش دەری هێناون تا ئێستا ئەم سیانەیانی نەبیستووە؛ «مەجدی، سەی یاقۆ، سالمی سنە»!

لە زمانی کوردیدا، ڕۆژێک زووتر کۆکردنەوە و جێگیرکردنی (تثبیتی) ئەم زانیارییانەیان خستنە بەرچاو و لێکۆڵینەوەی ئەو بابەتانەی سەرووتر، شتێک نین بۆ کەسێک هەستی نیشتمانپەروەری بەخۆیەوە گومان ببات، بەچاوی کەم تەماشایان بکرێ! لە بارێکی تری سرنجەوە بڕوانین، وەکو ئاگادارین مامۆستا علاءالدین بەو جۆرەی لە ژمارەی پێشوودا وتمان، چەن ساڵێکی زۆرە هێزی مێشک و لەش و گیرفان لەبەرد ئەدا، هەتا ئەم کتێبی (مێژووی ئەدەبی کوردی)یەی بەرهەم هێنا، بەم بەرهەم هێنانە، ڕاستە کەلەبەرێکی گەورەی لە سامانی ئەدەبی نیشتمانا پڕکردەوە؛ بەڵام با ماندووبوونە بێ ئەندازەکەی مێشک و لەشیشی لەولاوە بوەستێ، ئاخۆ گیرفانی خۆی بێ کەلەبەرتێکەوتن ڕزگاری بوو؟ گیرفانی خۆیشی هیچ، ئەو (کومپیالانەی) یا ئەو تاقە یەکەی؟ کە بەشوێن قەرزوقۆڵەدا بۆ مصرفی کتێب بەئیمزای (علاءالدین) کەوتوونە چنگ خاوەن قەرز، کام هێزی قەرزدانەوە جارێکی تر لە قاصەی سەوز دەریان ئەکێشێتە دەرەوە؟ ئەم پرسیارە لەو خوێندەوارە نیشتمانپەروەرانەی کورد ئەکەین، کە لە کڕینی کتێبی وادا دوودڵی پیشان ئەدەن، کە بڕوامان وایە ژمارەیان زۆر نییە و هیواداریشین زۆر کەمتر ببنەوە!.

(ژین – ژمارەی ١١٢٨)

شاعیران و نووسەرانی مەهجەر
مازۆری کێشەکان لە شیعری عەرەبیدا

لە شیعری عەرەبیدا جووڵانەوەی (نوێکردنەوە) بەشەقاوی گەورە لە شاعیرە دووروڵاتەکانەوە دەستی پێ کرد کە لە ئەدەبی عەرەبیدا بە شاعیرەکانی مەهجەر ناو ئەبرێن. ئەمانە لەو دەستەیەی عەرەبی زمانن کە هۆیەک لە هۆیان لە وڵاتی خۆیانی پەڕەوازە کردوون، دوایی لە یەکێک لە وڵاتەکانی هەردوو ئەمەریکادا گیرساونەتەوە. ئەم نووسەرانە چ خۆیان و چ هاووڵاتەکانی تریان کە لەگەڵیانا هەوارگەی غەریبییان لە ئەمەریکا دروست کردبوو- دڵیان لەگەڵ خۆیان لە وڵاتە خۆشەویستەکەیان هەڵنەکەنرا. بەپێچەوانەوە ئاگری خۆشەویستیی نیشتمان لە قووڵایی دەروونیانا زیاتر بڵێسەی خۆش کرد.

بەئەندازەیەک لەگەڵ ئەوەی وەک شوێنەزایەک فێری زمانەپێشکەوتووەکانی ڕۆژئاوا بووبوون وەپایەی زانستییان گەیشتبووە پلەی خاوەنبیرەکانی ئەو وڵاتانە، وە بۆیان ئەلوا لەو زمانانەدا وەک نووسەرێکی باش شوێن و ناو بۆ خۆیان دیاری بکەن، بەڵام ئەوان لاسارانە سەری زمان و نووکی قەڵەمی خۆیانیان نووساند بەقسەی عەرەبییە یادگارەکەی باوباپیریانەوە.

لە ئەنجامی ئەم ڕەسەنییەدا کە نواندیان، چ لە شیعر و چ لە پەخشانا جۆرە ئەدەبێکی تازەیان لەنووسینی عەرەبیدا داهێنا، کە کەم ناقیدی بە ئینصاف هەیە نەچێتە ژێر کارکردنی لەپێشخستنی ئەدەب بەتێکڕایی وە بەتایبەتی شیعری عەرەبی وە بەرهەم هێنانی خوێن و بزووتنەوەیەکی تازە لە لەشی ئەم زمانەدا.

بەڵام ناقیدەکان کە بەسەرجەم تەماشای نووسینیان ئەکەن، دوو نیشانەی زۆر دیاریان ئەخەنە بەرچاو کە هەردووکیان بەپێی ناوچە و ظورووفێک کە ئەو نووسەرانە تیا پێگەیشتوون سروشتین. بۆ یەکەم لە وێنەی لێگرتنا ئەڵێن: کە لەچاو نووسەرە گەورەکانی عەرەبی ڕۆژهەڵاتدا ئەمانە کزی زمانن وە لە ئوسلووبا لاوازن، کە ئەمەی دواییشیان هەر دەستکورتی ئەگرێتەوە لەو زانیارە بێ بن و بێ سنوورانەدا کە پەیوەندییان لەگەڵ وتەی عەرەبی هەیە. دووەم ئەوەیە کە ئەدیب و شاعیرەکانی مەهجەر بەتێکڕایی زەنگێکی دڵتەنگی لە قووڵایی گیانیانا دەنگ ئەداتەوە، ئەگەرچی بەرزی و نزمی ئەم دەنگە لەهەر نووسەرەدا بەپێی بار و تایبەتێتیی خۆی ئەندازە ئەگۆڕێ.

ئەم دوو نیشانەیە لەسەر شاعیرەکانی مەهجەر بەبێ هێزیی و، یان ناتەواوی بکرێن بەماڵ، یان نەکرێن و بەنیشانەی تەطەوور بۆیان بدرێتە قەڵەم، لە هەر دوو بارا

ئاشکرایە هۆ هەر ژیان و پێگەیشتنیانە لە دوورولاتێکی وەکو ئەمەریکاکان دا. ئەم ژیانە لەلایەکەوە لە شیعری مەمکی عەرەبیی کلاسیک دووری خستنەوە. لەولاشەوە مەمکە پڕ شیرەکەی زانست و ئەقافەتی ڕۆژاوای نان بەدەمەوە بە زمانێک لەو زمانانە کە لەچاو هینەکانی ڕۆژهەلات گشتیانا- نەک تەنیا عەرەبی - وەک درەختی میوەی بەهار پاراو و پڕ گوڵ بوون.

(لە بارەی سرنجی نیشتمانپەروەرییەوە، بەڕاستی ئەبێ بەمایەی شانازی و، هونەر، بۆیان دابنرێ،) کە لە کاتێکا مژیان لەم مەمکە پڕ شیرە ئەدا، نیگای تاسەی بێ بڕانەوەیان هەر ئاڕاستەی مەمکە خۆشەویستەکەی دایکی نیشتمانی خۆیان بوو. لە ئەنجامی ئەم هونەرەیانا هەر عەرەب زمان مانەوە، وە بەشی هەرەزۆری بەری ڕەنج و قەڵەمی خۆیان پێشکەش نەتەوەکەی خۆیان کرد، کە لەم ڕووەوە بەشەرییەتیش زیاتر لێیان ڕازی بوو، چونکە لەو خێزانانەی بەشەرییەت دروست ئەکەن دایکی خۆیان، نەتەوەی عەرەب پێویستی بەخزمەتی ئەوان زۆرتر بوو، لێرەدا دەرئەکەوێ، کە چەن منطق دەرئەچێ زمانی ئەدیبەکانی مەهجەر نەگاتە ڕیزی عەرەبییەک، کە (منفلوطي و طە حسین و زەییات) لە مەلەوانیی عومرێکی دەریای ئەزهەر و کتێبە کۆنەکانا وشە وشە دەریان هێناوە و، خەزینەی بیرەوەریی خۆیانیان پێ پڕ کردووە.

هەروەها بۆشمان ڕوون ئەبێتەوە، کە ئەو لەرەی دڵتەنگییەی لە ئاوازەی ئەماندا بەرگوێی دڵ ئەکەوێ لە چ جۆرە تاسەیەکی پڕ بەسنگی نیشتمانی دوورە دەست هەڵئەقوڵێ!

***

ئەمە سەرەتایەکە بەپێویستمان زانی بۆ پێشکەش کردنی هەڵبەستێکی نایابی بیری شاعیران و نووسەرەکانی مەهجەر (جبران خليل جبران) لەژێر ناونیشانی (دوێنێ - بالأمس)دا، جبران خليل جبران کە مردنی ئەکەوێتە ساڵی ١٩٣١ لە شاری نیویۆرک.

جبران هەم شاعیر بوو، هەم نووسەر بوو، لە فەلسەفە و کۆمەڵایەتی و ئەدەبدا دەستی درێژی بەناوبانگە، بەهرەی هەرەگەورەی هێزی خەیاڵێکی زۆر باڵ تیژ بوو، ئەم هەڵبەستەی (دوێنێ)ی کە لە هەموو ڕوویەکەوە نیشانە و فەساڵی گشتیی ئوسلوبی ئەدەبی هەم جبران خۆی و، هەم هی شاعیرەکانی تری مەهجەر پیشان ئەدا، هەر بەشیعر کردمان بە کوردی و، تا ڕادەیەکی دوور تەقەلامان دا، کە ئەوەندەی بگونجێ تایبەتییەتەکانی ئەو شوێنە ون نەکەین.

(ژین - ژمارەی ١١٢٩)

زەنگییەکان وە هەڵبژاردن لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

«بەندێک لە کتێبی - بینینەکانم لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا» هی نووسەری بەناوبانگی سۆڤیەتی (ئیلیا ئەهرەنبورگ) لە گۆڕینی عەرەبییەوە وەرگیراوە، لە ڕۆژنامەی (دفاع) بەپێی دەستووری ئەمەریکا گشت هاونیشتمانێکی ژن و پیاو تێکەڵ بوونی هەڵبژاردن (انتخابات)ی بۆ هەیە، بەبێ هیچ جۆرە سرنجدانێک لە جیاوازیی ڕەگەزی؛ بەڵام کە هاتە سەر کردەوە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی جنوب، گشت زەنگییەکان بەش بڕاون لە حەقی دەنگدان (تصويت)، لە وڵاتی ئەلەباما ژمارەی دانیشتوان ئەگاتە (٣) ملیۆن، لەمانە یەک ملیۆن و سەد هەزار سەریان زەنگین، دێتە سەر هەڵبژێر (ناخب) بەرامبەر بە (٩٦) هەزار هەڵبژێری سپی، ژمارەی هی ڕەش ناگاتە چوار هەزار کەس، ژمارەی زەنگیی گەیشتوو (بالغ) لە (پەرمینگهام) ١٣٠ هەزارە؛ کەچی لە (١٢٠٠) هەڵبژێر زێتریان نییە، لە وڵاتی میسیسیپی زەنگییەکان نیوەی تەواوی دانیشتوان ئەبن، ئەم نیوەیە بەیەک قەڵەم لە حەقی دەنگدان بەش بڕاون، ئاخۆ چۆن لوا بۆ وڵاتەکانی جنوب بەم جۆرە قانوونی یەکیەتی (قانوونی اتحادي) بکەن بەژێر پێوە؟ بۆ ئەمە ژمارەی (هۆ) زۆرە، یەکەم سەرانەی (ضريبة الرؤس) زەنگییەکانی جەنوب ئێجگار هەژارن، چەن دۆلارێکی کەم لای ئەوان وەک سامانێکی گەورە ئەنوێنێ، یەکێک لە زەنگییەکانی ئەو ناوە لێمان پاڕایەوە، کە هەڵیگرین تا یەکێک لە وڵاتەکانی شیمال، دەمێک بوو بەئاواتەوە بوو بگاتە (هارلم)؛ بەڵام هەرگیز نەیتوانیبوو ئەوەندە دۆلار پێکەوە بنێ، کە بەشی ئەم گەشتەی بکات، کەوا بوو ئەمە چۆن ئەتوانێ پارە پەیداکات بۆ سەرانەی دەنگدانی هەڵبژاردن؟ جگە لە سەرانە تاقیکردنەوەش هەیە.

هەڵبژێر لەسەریەتی «لە دەستوور بگات و لە لێدانەوەی بزانی» ئاشکرایە، کە ئەوانەی تاقیکردنەوەیان پێ ئەسپێررێ لە لایەنگیری و ڕەگەزپەرەستیدا قاڵن و ئامادەن ماوە نەدەن هیچ زەنگی لە تاقیکردنەوەدا بەگیر ئەهێنن، گەلێ بابەتی لێرە و لەوێ پێ ئەوتنەوە و داوای لێدانەوەی لێ ئەکەن دوایی دەست ئەبەن ڕۆژنامەیەکی بەزمانی چینی ئەدەنە دەست، وە پێی ئەڵێن «ئەزانی ئەمە چی تیا نووسراوە» مامۆستای ڕەش وەڵامی دایەوە «بەڵێ زۆر چاک ئەزانم! نووسراوە ئێوە هەرگیز ماوە نادەن دەستی زەنگی بگاتە صندوقی هەڵبژاردن». لە پاش گشت شتێک ئەگەر هات و زەنگی سەرانەی دا و لە تاقیکردنەوەش دەرچوو، ئەمجا چەن داردەستێکی قەف ئەستوور بەسە بۆ هۆش هێنانەوە بەر و، بۆ واز پێهێنانی لە لاساریی سەودای هەڵبژاردنی!.

(ژین - ژمارەی ١١٤٦)

خوێندەواری و زەنگییەکان لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

«بەندێک لە کتێبی (بینینەکەم لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا) بەقەڵەمی نووسەری سۆڤیەتی (ئیلیا ئەهرەنبورگ) لە ڕۆژنامەی (الدفاع) وەرگیراوە.».

لایەنگرەکانی ئازادخوازی ڕەگەزی ئەبێژن لە توانستا نییە گشت جۆرە هەقێک بدرێ بەزەنگی، چونکە نەخوێندەوارن، بەڕاستیش ڕەگەزپەروەرەکان چییان لە دەست بێ درێغ ناکەن لە کردنی، بۆ ئەوەی زەنگییەکان لە خوێندن بێ بەش بکەن. (بیل نیلسۆن) لە بارەی ڕێکخراوی کاروباری تەربیەتی نیشتمانییەوە زۆری بەگوێ دادام و گشت ئەمریکاییەک هەتا تەمەنی (١٦) ناچارە بخوێنێ؛ بەڵام پاش ئەوەی گەیشتنە (میسیسیپی) ئیتر لەم بابەتەوە ورتەی لە دەم دەرنەچوو، ژمارەیەکی زۆر لاومان دی، کە خوێندنەوە فێر نەبوون بەچکە زەنگی وا زۆر بوو، کە لە ژیانیا هەرگیز قوتابخانەی نەدیبوو، ئەمانە لە ساواییییەوە لە ڕەنجدان بەولاوە هیچی تر فێر نەبوون، لە وڵاتی (میسیسیپی) مامۆستا ئینسانێکی زۆر کلۆڵە، ساڵانەی ئەمجا (٦٠٠) دۆلارێکی چنگ کەوێ بەتایبەتی مامۆستای ڕەش نەک هەر کلۆڵە و بەس؛ بەڵکو ئەبێ سەریش بۆ سپی دابنەوێنێ هەرچەن موفەتیشی سپی سەر لە قوتابخانەیەکی ڕەشەکان ئەدا، مامۆستا بەناوە بچووکەکەی بانگ ئەکات وەرە، (بیل بردجون)، ئەمە ئەگەرچی تەمەنی موفەتیش (٢٥) ساڵ و هی مامۆستا پەنجایش بێت! لە کاتێکا کە لەسەر دووەم پێویستە هەمیشە لە وەڵاما بڵێ، (بەڵێ) قوربان میستەر سمیث!».

لە وڵاتی ئەلاباما جارێکیان وا ڕێککەوت، کە هەرچی پارەی فێرکردنی گشتیی هەبوو بەجارێک درا بەسپییەکان، بەجوانیان زانی هیچ نەبێ مامۆستای ڕەش بانگ کەن بۆ ئەوەی پێی بڵێن «داخمان ناچێ ئەمساڵ پارە کەم بوو، هیچتان بەرنەکەوت!» لە وەڵامدا مامۆستای هەژار تەنیا ئەوەندە هاتە زمان «فەرمانتان بەجێیە، دیارە سپییەکان پێویستیان بەفێربوون زۆرترە لە ڕەش». وام بۆ ڕێککەوت، کە لە جنوب ژمارەیەکی زۆر خوێندەواری ڕەشم ناسی لە نووسەر و زانا و پزیشک و محامی و مامۆستا بەڕاستی ئەمانە بەلەش سپیی پاک بوون بەسەر و فەساڵی وڵاتی جنوبەوە کە پڕە لە دڕندە و ناپاکی سپیی خاوەن شەهادەتنامەی بەرز!

ئیدارەخانەی هەندێ ڕۆژنامەی زەنگییەکان چووم هەندێ نووسەر زۆر بەسەرگەرمی لایەنگری حقووقی ئینسانیان ئەکرد، وە بەمە خۆیان خستبووە ترسی بەکوشت چوون لە هەموو کاتێکا، لە زانستگای (فیسک)ی تایبەتی (٧٠٠) زەنگییەکی نێر و مێ

قوتابین، ئەمانە لە پاشەڕۆژدا ئەبن بەپزیشک و مامۆستا و محامی؛ بەڵام هەرگیز ناتوانن بەلای فێرکردن یان تیمار یان داواکردنی هیچ سپییەکا بچن، مامۆستای ڕەش نابێ بچێتە کتێبخانە گشتییەکان، پرۆفیسۆر براوی، کە کیمیاگەرێکی بەناوبانگە لای من پێی لێنا، کە هەرگیز نەیتوانیوە لە لابراتۆری زانستگای دەوڵەتیدا ئیش بکات، لەم زانستگای (فیسک)ەدا چەن سەعاتێکی نایابم ڕابوارد و لاوەکانم دی، پڕ ئارەزوو بوون بۆ دۆزینەوەی ڕاستی (حەقیقەت) قوتابییەکی کچم ناسی ئەیزانی بەڕووسی بدوێ، لەسەری دایکەوە نیوە ڕووسی بوو، بەڵام باوکی زەنگی بوو، پێستی ئەوەندە سپی بوو، کە هیچ نیشانەیەکی لە زەنگییەتی پێوە نەهێشتبوو تەنیا کارتی ناسینەوەکەی (بطاقەی هوية) پیشانی ئەدا، کە دوو ڕەگ (ڕەنگدارە)، ئەمە بەس بوو، کە بەڕەنگدار تەماشا بکرێ، وە گشت دەرگایەکی لە ڕوو داخرابێ، موهەندسێکیشم لە ئۆرلیانی تازە ناسی قژ سوور و شڵ (بەلامی قەڵەو) پیاوێکی پیاوانە بوو بەفراوانی زانستی سەراسیمەی کردم، خوڵکی فنجانێک قاوەم کرد، بەبێ ئەوەی هۆ پیشان دات دەستی نا بەڕوومەوە، دوایی لە هەندێ هاوڕێ تێگەیشتم، کە لەبەر ئەوەی لە شاردا وەکو (ڕەنگدار)ێک ئەناسرێ، نەیوێراوە پێ بنێتە ناو قاوەخانەی سپییەکان، چونکە ڕەنگدار ئەم حەقەی پێ نەبەخشراوە.

هەندێ لە ڕۆژنامە زرنگەکان، لە ڕۆژنامەکانیانا چەن ستوونێکیان تەرخان کردووە بۆ ڕەشەکان، ئەم ستوونانە سپی هەرگیز نایان خوێنێتەوە، ئەگەر هاتوو سپییەک زاتی خوێندنەوەی ڕۆژنامەی ڕەشەکانی کرد، ئەدرێتە بەر توانج و لێدان، ئەگەر هاتوو ئەم سپییە حەزی لە مردنی خۆی کرد ئەوەندە بەسە زات بکات بڵێ ئەمجا چی بووە؟ بۆچی ڕەشیش وەکو سپی ئینسان نییە؟!

(ژین – ژمارەی ١١٤٨)

میر جەلادەت بەدرخان

١٨٩٧-١٩٥١

بەبۆنەی بیرەوەریی دووەم ساڵی کۆچییەوە

میر جەلادەت بەدرخان یەکێکە لەو پاڵەوانە مەزنانەی کە لەشکرگیری تأریخ لە کاتی نالەبارا ئەیان هاوێتە مەیدان، ئەرکی خەباتی هەرە قورسەکە ئەگرنە سەرشان، تاڵاوی ئێش و ئازارە هەرە ناخۆشەکەی ئەنۆشن، خۆشەویستەکەی ئەدەن؛ بەڵام ئەو پاداشتەی

وەری ئەگرن، یان هیچە، یان تۆزە ناو و ناوبانگێکە، کە زۆر کەمترە لەوەی بەڕاستی پێیان ئەشێ.

تأریخی تێکۆشینی میر جەلادەت بەگ ئەگەڕێتەوە بۆ سێ چوار پشتی پێش خۆی، لەناو گشت خێزانی بەدرخانییەکانا. ئەم خێزانی بەدرخانییانە لەو حەلەوە سەرکردەی هەرە لێبووردووی جووڵانەوەی کوردایەتی بوون و بەرامبەر بەدەزگا داگیرکارەکانی سەردەم خەباتکەری هەرە کەللەڕەق بوون، بەتایبەتی میر جەلادەت بەگ، خۆی هەر لە منالییەوە لە تێکۆشینی نیشتمانیدا لە ڕێگای ڕاست کەلا نەبووە، لە هەرەتی سوڵتان عەبدولحەمیدی دووەم لایەنی جووڵانەوەی ژون تورکی گرت، وە بوو بەئەندام لەم پارتی (اتحاد وترقي)دا، کە ژون تورکەکان بەرێگای شوڤێنیستی دا دەستیان کرد بەهەڵەشەیی و سیاسەتی تۆقێنەری (إرهاب) بەرامبەر بەنەتەوە ناتورکەکانی تری وڵاتی عوسمانی، میر جەلادەت خۆی هاوێشتە ناو تەوژمی جووڵانەوەی کوردایەتییەوە، لە جەنگی دەستدرێژیی یۆنانستانا بۆ سەر تورکیا، بەدەستیاوی دەوڵەتە ئیستیعمارییەکان، نیشتمانپەروەرانی کورد کە میر جەلادەت یەکێکیان و، ئەندامەکانی تری خێزانی بەشی زۆریان بوون، لە کانی دڵەوە لەسەر تورکیایان کردەوە، بەڵام کە دوایی پاشگەز بوونەوەی ئەتاتورکیان دی لە بەڵێنەکانی، ئەمانیش وەرگەڕانەوە لە خەباتەکانی ئەو سەردەمەدا. میر جەلادەت تێکەڵ بەشۆڕشی چەکداریی کورد بوو، لە ئەنجامی بەزینی شۆڕشا کشایەوە شام وە لەوێ دەستی کرد بەخەباتی قەڵەم، گۆڤاری (هاوار) و ئەو زنجیرە کتێبە لاتینییانەی کە لەو ساڵانەدا پێشکەشی نەتەوەی کوردی کردن، ئەگەر بەسەرنجی ورد تەماشا بکرێن زۆرباش بۆمان ڕوون ئەبێتەوە، کە میر جەلادەت بەخەریک بوون لەگەڵ چاپەمەنیی کوردی وەختی نەئەکوشت، بەڵکو بنەڕەتێکی پتەوی دائەنا بۆ پاراستن و گەشەپێدانی زمانی کوردی بۆ دروستکردنی دەزگایەکی ثەقافی کوردی، بۆ هۆشیار کردنەوەی نەتەوەی کورد لە ڕێگای ئەدەب و هونەر و زانستەوە، میر جەلادەت لە جەنگی دووەمی جیهاندا لایەنی بەرەی دەوڵەتە دیموکراتەکانی گرت، لە کاتێکا ئەو سەرکردە لێکەوتووانەی لە پایە و ظروفی ئەوا بوون لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستا هەمووی ڕووی هیوا و پاڕانەوەیان چەرخانبووە هاوپەیمانە فاشیستەکان، بەدرێژایی سەردەمی جەنگی دووەم خۆی و میر کامەرانی برای لە دەزگای ڕادیۆ و چاپەمەنیدا بەدڵسۆزی ڕەنجیان ئەدا بۆ سەرکەوتنی بەرەی سوێنخوارانی دیموکراسی؛ بەڵام لە دوای بڕانەوەی جەنگی دووەم، تەماشای کرد ئەمجارەش وەک ئەنجامی جەنگی پێشوو ئەو هیوا گەشانەی لە بارەی پاشەڕۆژی

سیاسی کوردەوە تاریکیی دڵیان ڕووناک کردبووەوە، دووبارە یەکە یەکە دەستیان کرد بەکوژانەوە، ئەمە لەباتی ئەوەی لە دڵی بچەسپێن، کە ڕێگەی چنگ کەوتنی حەقی کورد شەقامی ئاشتیی گشتی ناو دەوڵەتانە، نەک جەنگ، وە ڕای بکێشێ بۆ بەرەی ئاشتیخوازان بەپێچەوانەوە بەجۆرێکی وا بێ هیوای کرد. کە لە ساڵەکانی دوایی عومریا تاڕادەیەک پشتی لە سیاسەت سارد بووەوە! بەڵام بێ گومانم لەوەی ئەگەر بیر ڕەشەکەی «چەپ گەرد»! ئەوەی تێی کەوت و بوو بەهۆی مردنی، ماوەی بدایە میر جەلادەتی خوالێخۆشبوو لە باریا بوو زوو ماندوویی بحەسێتەوە، وە خۆی بهاوێتەوە ئەو شوێنەی، کە شیاوی بوو لە مەیدانی خەباتا بۆ حەقی ژیانی نەتەوەی کورد، بەڵگەی گەشم ئەو زرنگانەوەی خەم و پەشیمانییەتی کە لەدوا قسەی سەرەمەرگیا لە کانی دڵی دەرچووە: «ئەی مەرگ! ئەی خاوەن جووتەباڵی ڕەش! لەبەرچی ئەم شوێنەت بۆ هەڵبژاردم؟ لەبەرچی ئەم ئەنجامەت پێ ڕەوا دیم؟ لە مەیدانی نەبەردا بەرامبەرت وەستام و نەترسام! لە چۆڵ و بیابانی زراوبەرا بەرەنگارم بووی چاوم نەترووکان!! بۆچی لە ئەنجامی کاردا، لێرەدا گرتمت، کە هیچ بەدڵم نەبوو؟!».

(ژین – ژمارەی ١١٥٨)

پێمان ڕەوا نابینن!

چیمان پێ ڕەوا نابینن؟ نانیان لێ سواڵ ئەکەین و نامان دەنێ؟ نەء یا بۆ ساقە سەریان لێ داوا ئەکەین؟ نەء... ئەمانەوێ لە پارەی باخەڵی خۆیان بەشمان بەن؟ نەء... ئەوەی ئەمانەوێ حەقێکی ڕاستەوخۆ و مەشروعی خۆمانە، هەر هیچ نەبێ ئەوەندەی ئەوان مانگانەکەیان بەحەقی ڕاستەوخۆ و مەشروعی خۆیان ئەزانن، ئەمانەوێ بەپێی ئەو حەقەی قانوون پێی بەخشیوین وەکو ڕۆژنامەیەکی محەلی، ئیعلاناتی دائرەکانیان چی هەیە بیدەن بەئێمە بۆ بڵاوکردنەوە و ڕێگای چاوپۆشین نەگرن لەبڵاوکردنەوەی، یان نەینێرن بۆ ڕۆژنامەی شوێنە دوورەکانی تر، بەکورتی ئەمانەوێ لەسەر حیسابی ژیانی ئێمە بێ قانوونی نەکەن!

ملیۆنێک کوردی عێراق لەم عەصری سەقافەت و چاپەمەنییەدا تاقە یەک ڕۆژنامەی هەیە، ئەویش چاک و خراپ ئەم ژینە ئەیەوێ دوشمنایەتی لەگەڵ ژین ئەکا، دوشمنایەتی لەگەڵ زمان و ئەدەبی کورد گەوهەری (عنصر) هەرە لەپێشی ڕۆشنبوونی نەتەوەی کورد ئەکا، کە بڕیاری دوشمنایەتی کوردیشی دا مەعنای ئەوەیە دوشمنی خوێنەخواری گەلی عەرەبیشە، ئەو عەرەبەی لە عێراقا برای کوردە و، لە تاڵی و

شیرینی ژیان و گوزەرانیا شەریکیەتی! ئەمانەش کە هەتا پێیان بکرێ بەپێچەوانەی نصی قانوونەوە ئیعلان بلاو ناکەنەوە بەچاپ، ئەگەر بلاویان کردەوە ئەینێرن بۆ رۆژنامەی شوێنە دوورەکان، تەنیا هەندێکیان نەبێ، هەندێ ئیعلان بەناچاری ئەنێرن بۆ ژین. ئا ئەمانەش، ئاشکرایە بەم دوو نەتەوەی کورد و عەرەبە بێگانە نین، بەشی زۆریان کوردن، چەند سەرەک دائرەیەکیشیان عەرەبن بەتایبەتی کوردەکانیان لە مەیدانی قسەدا دلسۆزێکی بێ ئەندازەی نەتەوەی خۆیانن و خۆیان وا ئەدەنە قەلەم، کە کەس نەماوە لەم ماوەیەدا بەتۆزی قولی پێیان بگات، ئێستاش هەرچەن ئیعلان وەرگرتن هەقێکی قانوونیی خۆمانە و لەبەرئەوە رێگەی موراجەعەتی رەسمیمان لێ نەگیراوە داوای بکەین، موخالەفەی دائرەکان لەم رووەوە بخەینە بەرچاوی ژوور دەستەکان؛ بەلام جارێ بەم چەن دێرە، کە پێشکەشی پێش چاوی گشتی ئەکرێ وازمان هێنا.

(ژین – ژمارەی ١١٦٠)

لویس ئەراگۆن(*)

لویس ئەراگۆن نووسەرێکی گەورە و شاعیرێکی داهێنەرە، نرخ و بایەخی تەنیا لەسەر فەرانسە بەند نییە؛ بەلکو هەموو لایەکی دنیا ئەگرێتەوە، چونکە لویس ئەراگۆن سەرکردەی قوتابخانەیەکی ئەدەبیی ئینسانی وایە، کە لە گشت لایەنە کۆمەلایەتییەکانا دەستی کردووە بەگەشە و کەوتنە گوڵ، قوتابخانەیەک کە پێویستیی تەئریخی و ناتەواویی نەفسی و کۆمەلایەتی گەوهەری بنەرەتیی گەشە و پێشکەوتنە سەرومرەکەی دروست ئەکەن ئەویش قوتابخانەی ریالزمی تازەیە لە هونەر و ئەدەبدا.

ئەراگۆن رابردوویەکی ئەدەبیی پڕ و پۆشتەی هەیە، وەنەبێ هەر لە منالییەوە ئەم ئاراستەیەی ئێستای وەرگرتبێ، لەسەرەتادا لەناو خێزانێکی پەرداختا ژیاوە، بەلام بەرامبەر بەئوسلوبە ئەدەبییە باوەکانی پێش شەری یەکەم هەلچوون و یاخیگەری پیشان ئەدا، وەک بەشی زۆری ئەو لاوانەی دوا بەدوای ئەو شەرە تێکەل بەکێشەی ژیان بووبوون، ئەمانە لەگەرانیانا بەشوێن شۆرشێکا، کە هونەر و ئەدەب بەرەو پێش ببات رێیان کەوتە (سوریالیزم)وە وایان زانی کە رێی راستیان دۆزیوەتەوە، ئەراگۆن یەکێک لە سەرکردەکانی ئەم قوتابخانەیە بوو، شان بەشانی بریتۆن، ئیلوار، و هاوپایەکانیان و کۆمەلە دانراوێکی دەرکرد، کە لە بەجێماوەی هەرە بەنرخی ئەم قوتابخانەیە ئەژمێردرێ وەک: (بلێسەی شادی) و (جوولانەوەی سەرومر) و (رێبوار)... هتد.

بەلام هەروەک ئەراگۆن خۆی لەناوهێنانی بەلزاک و هۆگۆ و پاریسدا ئەلێ: «ئەدیب

(*) لە گۆڤاری (الثقافة الجديدة)وە وەرگیراوە.

هەن ئەیانەوێ پەلی خەلقی بگرن لە جەرگەی شەپۆلی دەریاوە بۆ کەناری کشومات؛ بەلام خۆیان سەر شەپۆلی دەریا ئەکەون، لە گەلی ئەرۆن بەرەو شوێنێک، کە بۆی ئەچێت، ئەتوانین لە بارەی ئەراگۆنەوە هەمان شت بلێین، کە ئەو بەهۆگۆی وت «هەستی بەم جوولانەوەیە کرد، کە لە کەناری دوور ئەخستەوە»، «وە خۆی کرد بەمەردی ناو ئەم دەریایە و بوو بەمەلەوانی پاشەرۆژ، چونکە زۆری پێ نەچوو ئەراگۆن پشتی لە سوریالیزم هەلکرد و کەوتە پەنجووری ئەو لێکدانەوە و هەستانە، کە ئەدەبەکەیان لە دەروونی خەلق و دلی رۆلەکانی گەلا پەروەردە ئەکرد، ئیتر لەگەل بەرزبوونەوەی بلێسەی ئاگری شەری دووەما ئەراگۆن بوو بەشاعیری ناوبانگی نەتەوەیی فرانسە، کە دەستی ناپاکیی لێ کەوتبووە کار، وە بوو بەنوێنەری گەل بۆ دەربرینی هیوا و ئارەزووی دەخستە گۆرانیی ئاوات و خەوبینینە دابراوەکانی وەک: «گۆرانی بۆ ئیلزا» و «چاوەکانی ئیلزا»ی کە لە سالانی ١٩٤١-١٩٤٢دا بەشوێن یەکدا دەرچوون، جۆرە سکالایەکی ناسک و شیرینی وا بوون، کە شاعیر هەرچی هەستی خۆشەویستیی سۆزاوی خۆی هەیە لە هەلبەستی دلدارییی پڕ لە هەست و دلسۆزی شعوری نایابا لەناو دوو بەرگیانا دای رشتبوون، ئەم دوو کتێبە لە بەرهەمی هەرەجوانی ئەدەبی فرانسزی ئەژمێردرێت، لە هەلبەستی دلداریدا ئەم ئیلزایە کە نیشتمان خۆشەویستی فرانسەیی پێ ئەنوێنێ، (ئیلزا تریبوولیەی) ژنی خۆی بوو، کە لە ئەنجامی دلداریدا خواستی، ئەویش ژنە نووسەرێکی فرانسزی پەنجە بۆ کێشراوە، کە جوولانەوەی فرانسە بەرامبەر بەئەلمانە داگیرکارەکان دەستی پێ کرد، ئەراگۆن شاعیری جوولانەوە بوو، هەلبەستە جوانەکانی بەدزی چاپ ئەکران و خەلق بەهەلپە لەبەریان ئەکرد و گیانی شۆرشیان پێ ئەگەشانەوە، هیوای دلیان پێ تازە ئەکردەوە، هەرە بەناوبانگی بەرهەمی ئەم سەردەمەی ئەمانە بوون؛ «گوێ بگرە فرانسە، پەیام بۆ تۆ فرانسە،...»، لەگەل تەواوبوونی شەر ئەراگۆن بووبوو بەناسراوێکی جوولانەوەی گەل لە فرانسەدا، وە بەناوبانگترین سەرکردە بوو لە قوتابخانەی ریالیزمی تازەدا لە ئەدەبا، کە ئەم قوتابخانەیە هونەرپەروەرەکان بانگ ئەکا، بۆ هاتنە خوارەوە لە قوللەی عاجی بۆ تێکەل بوون لەگەل گەل و، هاوبەشی کردن لە شادی و خەمەکانیان، تەقەلای ئەراگۆن لەم مەیدانەدا لەوە زلترە، کە لەبیر بچێتەوە، گۆڤارەکەی «ئەدەبی فرانسزی» خزمەتی شکۆداری هەیە بۆ لەسەرکردنەوەی هونەری ریالیزم و نووسەر و هونەروەرە ریالیستەکان!

لە ژوور ئەمانە گشتەوە، ئەراگۆن چیرۆکنووسێکی بلیمەتە، چیرۆکەکانی وەک: «زەنگەکانی بال، گەرەکە پێشکەوتووەکان، شەهیدەکان» لە کۆرەکانی گەل و ئەدەبی فرانسەدا سەرکەوتنێکی گەورەیان چنگ کەوتووە، ئەمە سەرەرای کۆلینەوە ئەدەبی و هونەرییە زۆرەکانی، بەم بۆنەیەوە پێویستە ئەوەیش بخەینە بەرچاو، کە رۆلەی

مەترۆپۆلی فرانسە بوو، دوشمن و داخ لە دڵی گشت جۆرە ئیستعمارێک بوو، لە پێش گشتا هی فرانسە!.

سەفەربەری مەلا حەمدوون

لە چوار ساڵە تاریک و خوێناوییەکەی شەڕی یەکەمی جیهانیدا (١٩١٤-١٩١٨) شاعیرێکی بێ چاو؛ بەڵام بەهرەدار، لە شاری سلێمانی و دەوروپشتیا دوارۆژەکانی پیری و تەنگانەی گوزەرانی ئەبردەسەر، ئەم شاعیرە بەناو (مەلا فەرەج)، بەناوبانگ (مەلا حەمدوونی حافز)، بە تخلصی شاعیری (حەمدی) بوو.

حەمدی لە کاتێکا تەنیا بەهرە گەشەکەی هونەری شیعری بەس بوو بۆ بڵاوبوونەوەی ناوبانگ، کەچی لەناو خەڵک و خوادا زۆرتر بەخاوەندی چاوی (غەیبی) مەلا حەمدوونی حافز ناوی دەرکردبوو. لە ڕووی ڕاستیشەوە کردەوەی چاوساغانە و زیرەکانەی وا سەمەرە سەمەرەی پیشان ئەدا، لەچاو ساغ ڕووی بدایە جێگەی واق وڕمان بوو، چ جای لە کوێرێکی زگماک، ئەم دوو دەسمایەیە بچنە سەر پیشەی مەلایەتی و حافزیەتییەک، کە خواناسی و ڕەوشت و خوویەکی پەسەندیشی لەگەڵ بووە، ئەتوانین لەناو کۆڕە بەرزەکانی کات و شوێندا مۆرک و ماقووڵییەک بۆ مەلا حەمدوون بخەینە پێش چاو، کە لە هی حافزێکی عادەتی توانیویەتی بەشی زۆری تەمەنی بەپۆشتەیی و گەشت و گەڕان تا ئەستەمۆڵ! تێپەڕێت.

بەڵام ئەو پەرداختەی ئەستەمۆڵی، کە مامۆستا ڕەفیق حیلمی لە (شیعر و ئەدەبیاتی کوردی)دا جوانی بەشانا دێنێ، ئەگەر تا بەر دەرگای (زاڵمی سەففاکی سەفەربەر)یش لوابێ، دیارە لەوە زیاتر لەگەڵی نەڕۆیشتووە، وە نووسەری ئەم وتارە ئەگەرچی زۆر مناڵیش بووم، لە بیرمە کە زەبری گرانی لەو شەڕەدا داڵدەی پێ بردە بەر شاعیری ناسراوی جاف (طاهر بەگ) لە هەڵەبجە، کە ئەویش لەو ساڵانەدا -بۆ کڵۆڵی مەلا حەمدوون – سامان و دەسەڵاتێکی ئەوتۆی نەمابوو، هەر ئەوەندەی ئەتوانی گوزەرانێکی کولەمەرگی بۆ پێک بێنێ، بەڕاستی درێغی لەوەندە نەئەکرد، بەڵام هەر ئەوەندە!.

ڕاستە مەلا حەمدوون هەم پیر بوو، هەم بێ چاو بوو، لەبەرئەوە سەربازی و چوونە ناو کوورەی ئاگری سووری لەبەر نەبوو، دانیشتووی ناوچەیەکی تا ئەندازەیەک کەلا بوو لەبەرئەوەیش لەژێر هەڕەشەی (بۆمبارانی فڕۆکە و شێلکی گوللەی تۆپخانەدا نەبوو؛ بەڵام کوێرەوەری و کڵۆڵیی شەڕی دۆزەخین دووری و نزیکی کەی بۆ هەبووە؟ ئەوەی لە مەیدانا پارچەی لەشی نەبوایە بەنیشانەی گوللەی تۆپ، لە شوێنە کلاکانی پشت

مەیدان، لە دەشت و دۆڵەکانی دەوروپشتی سلێمانی، گرانی لاکی فڕێ ئەدایە سەر نوێلکەکان، نەخۆشی لەبن دیواری کەلاوەکانا گیانی ئەکێشا، ستەم و زۆری میری و زۆرداران ڕەگ و ڕیشەیان لەبن دەرئەهێنا، چونکە ئەو دێوە ڕەشەی شەڕی پێ ئەڵێن و گۆشتی ئادەمیزادی بەسەرجەم تیا کوڵ ئەدا، لەگشت کاتێکا لەسەر سێ کوچکە بەدووخە زانراوەکەی خۆی وەستاوە: گرانی، نەخۆشی، ستەم و زۆرێک کە وەک یەک ئاراستەی مێشک و لەش ئەکرێ...

ناوچەی سلێمانی، بەڵکو گشت لایەکی کوردستان، لەهەر سێ جۆرەکەی ئەم پەتاشوومانە هەرە سەختی دی ناوچەی سلێمانی لە ئاگری سووری مەیدان بێ وەی بوو، بەڵام گرانی زەبرێکی وای پێ نواند کە پیاو لە برسانا پیاوی ئەخوارد، نەخۆشی بەجۆرێک پەرەی سەند هەر کەس لە جاڕی درەوی گرانی بەجێ بمایە ئەم ئامانی نەئەدا بۆ دوورینەوە... دێهات بەشی زۆریان وێران بوو بوون، شارەکان بەگەڕەک کەلاوەیان تیا کەوتبوو بەسەریەکدا. بێ قانوونی گەیشتە ڕادەیەک مەفرەزەی پۆلیس زەلامی بە لقی درەختی چەقی ڕێدا هەڵئەواسی و ئەیخنکان! تەم و تاریکیی ئەم حاڵانەی شەڕ ئاشکرایە، تا چ ڕادەیەک لەسەر سنگی یەکێکی وەکو مەلا حەمدوون بار ئەبێ، کە هەم زەلیلی چاو، هەم مەلا پیرە، هەم شاعیر بوو، کە بەپێی هەرسێ ناونیشانەکەی ناچار بووە نانی گوزەران لە قولی مشتی چاکەکەران دەربێنێ، لە کاتێکا خاوەنی قولی مشتەکە لە ورگی سبەینێی خۆی دڵنیا نەبووە.

***

پیاو قەسیدە نایابەکەی سەفەربەری مەلا حەمدوون بەوردی بخوێنێتەوە ئەتوانێ دیمەنە تاریکەکانی شەڕ لەم نیگارە باشتر تێ بگات، کە ئێمە کێشامان، بەڵام تا ئەم نیگارەش لەبەرچاوی خۆمان ڕانەگرین، گرانە نهێنی زاڵبوونی حەمدوون لەم پارچە هونەرەیا باش بەراورد بکەین، وە بەپێی حەقێک کە پێی ئەشێ هەڵی سەنگێنین. لەبەرئەوە بوو، کە گێڕانەوەم لە ئەسڵی قەسیدە خستە پاش ئەم چەند دێرەی لای سەرەوە، ئەمجا سەرەتای قەسیدەی ناوبراو بخوێنینەوە:

ئەم ڕۆژە چ ڕۆژێکە کە عالەم شڵەژاوە؟!
هەرکەس بە جەخارێ جگەری قیمەکراوە!
ئەم وەضعە کە ناوی (بەسەفەربەر) ئەبەن ئەمڕۆ
فەرمانی بەخوێن ڕشتنی ئەم عالەمە داوە!
دەشت و جەبەل و شیو و جزیرەی هەموو دنیا

گوڵ گوڵ بووە سەرپاکی بەخوێنی شوهەداوە
دنیا پڕی ئاشووبە خەلایق بەعوومی
ئاسایشی لێ مەنعە، ئەڵێی جونبوشی ئاوە!
وەک تەرزە ئەبارێ بەهەموو دەم ئەسەف و خەم
هەوری غەزەب و قەهری خوا توند و بەتاوە!
لەو ڕۆژەوە دنیا هەیە تا ئەم دەمە بێ شک
مەغلووبەیی بەم غایەیە نەبووە و نەکراوە!

حەمدوون ئا بەم شەش فەردە، کە یەک دوانێکم لە جێگای ناو بەناوی قەسیدەوە گوێزاوەتەوە بۆ سەرەتا، بەزمانێکی ساکار و ڕەوان چوارچێوەیەکی پڕ بەپێستی گەرووی خەفەت لێ نیشتوو بۆ جیهانی شەڕ بەتێکڕایی ئەکێشێ، لە توانستی چاوێکی گۆشەگیری جێگایەکی وەکو ئەم ناوچەیە گەلێ ڕوونتر ئاگاداریی لە ئەحواڵی هەموو دنیای کوشتن و بڕین پیشان ئەدا، لێرەدا دۆست و دوشمن، نیشتمان و وڵاتی بێگانە لێک جوێ ناکاتەوە، ئادەمیزاد بەتێکڕایی بەدەست جانەوەری سەفەربەرەوە داماو و شپرزە ئەبینێ وڵاتانی ڕووی دنیا، تا دوورگە دوورەکانی ناو دەریا، هەڵکشاو ئەبینێ لە خوێنی کوژراوانی بێ تاوانا... ئەیەوێ خەم و پەژارە و پەرێشانیی خەڵک لە شتێک بچوێنێ و ڕێ بەدییی پێ بکات بۆ ئەمە لە هەوری خەسم و ڕقی خوای گەورە سەختتر و تیژتر و توندتر و بەئاوتر نادۆزینەوە.

لەپاش ئەم سەرەتایە قەسیدەکە دابەش ئەبێ بەسەر نیگارکێشانی چەن پەردەیەکا لە دیمەنە جۆرجۆرەکانی شەڕی سەفەربەر، لە گشت ئەمانە، ئەوەی لە پێشترا سەرنجی خوێندەوار ڕائەکێشێ لێدوانێکی شارەزایانەیە لە باڵندەی بەلازادە، فڕۆکە، کە ئەو هێشتا نەیبیستبوو لە گەشت و گەڕان و کاروباری شارستانیدا داهاتوویەکی چەند بەنرخ و بەکەڵکە، هەر ئەوەندەی لێ بەرگوێ کەوتبوو، کە بەداهاتنی، دەرگای مەیدانێکی تری شەڕی لە گوێی ئادەمیزاد خرایە سەرپشت:

هەر شەش جیهەتی گرتووە ئاشووب و موصیبەت
مێشوولە مەجالی نییە بفڕێ بەهەواوە
طەییارە بەئەسبابی شەڕ و فیتنەوە دائیم
جەولانی ئەڵێی هەورە بەسەر مەرکەبی باوە
باڵۆنی هەڵۆ شێوە لەگەڵ دێتە تەحەڕوک
عالەم لە نەظریا بەمەسەل پۆڕی خوراوە

ئەم جووتە بەلازادەیی باڵندەیە ئەمڕۆ
سەییارەو و سەییالەیی بەرقن بەهەواوە
بەرق و غەزەبی دا ئەو نارنجەک و بۆمبا
ئاگر ئەپرژێنێ بەزەمیندا لە سەماوە

بۆ پەردەی دووەم ئەو بەندە نیشان ئەدەم، کە بەزمانێکی تێکەڵ بە تەوس و گەپ باسی چەرخەچییەکانی پۆلیس و ژاندرمە ئەکات، کە بەدێهات و شارەکانا ئەسووڕانەوە و، لە کەری تۆپیو ئەگەڕان ناڵی بکێشنەوە، ئەو گەڕ و گێچەڵەی ئەمانە بەرەشۆڕووتی گەلیان ئەکرد ڕواڵەتە ڕەسمییەکەی سوغرە بوو، گرتنەوەی سەربازی ڕاکردوو بوو، دانەوێڵە داگیرکردن بوو بۆ ئۆردو بەناوی کڕینەوە؛ بەڵام ئەوەی بەمیری و بەئۆردو بگەیشتایە لە هەڵپەی ئەم چەرخەچییانە تەنیا گوێچکە بوو لە «گامێش» هەرچی لەم تاقە گوێچکە ئەمایەوە لە گامێشی زەبەللاح ئەچووە شۆلەکەی ورگی خۆیان و ژوور دەستەکانیان:

ژاندرمە ئەسووڕێتەوە وەک واشەیی برسی
بۆ لاشەیی میللەت بەفڕوفێڵی غەزاوە
فەوتاوە لەبەر سوغرە کەر و ئێستر و یابوو
حوشتر سەقەت و شەل بووە، گا پشتی شکاوە
کەر شەوقی زەڕینی نییە حەتا لە بەهارا
ترسی هەیە نەک بیخەنە ژێرباری قەزاوە!

دوا پارچەیەک کە لە قەسیدەی سەفەربەر ئەمەوێ بیخەمە بەرچاو ئەم شیعرانەیە، کە خەمخواردنی دڵسۆزانەی مەلا حەمدوون پیشان ئەدەن بۆ بنچینەی دەزگای موسڵمانی، کە لافاوە نەگبەتەکەی شەڕ هەرەسی پێ هێناوە و، ترسی خاپوور بوونی هێناوەتە بەر:

بنچینەیی دەرکەوتووە ئاثاری شەریعەت
یەکسەر هەرەسی بردووە ئانێکی نەماوە
ئەم دینە لە پێشا وەکو زەمزەم بوو بەڕوونی
هیچ غەشی نەبوو، ئێستە ئەڵێی لێڵی قوڕاوە
یارەبی لەبەر خاطری پێغەمبەرەکەی خۆت
ڕەحمێ بکە بەم کۆمەڵی ئیسلامە کە ماوە!

چاویلکەیەک کە دڵی مەلا حەمدوون پێی ئەبینی هەستی موسڵمانی نیو سەدە لەمەوبەری ئەم ناوچەیە بوو، کە لە تاریکستانی نەزانینا بۆ نووسێن ئەژیا، هێشتا

زووبوو ئەو کە لە شاری نووستوانا توانی بێداری وە بەسەر لێقەومانی بەشێکی زۆری ئادەمیزادا، کە گەلی ئیسلامە، وا بەجۆش و کول بلاوێنێتەوە، لە خەمخواریی بنچینەی ئاثاری شەریعەتا هەست بەتەقەلایەکی ڕەسەن و پەسەند ئەکەم، کە لەلایەن مەلا حەمدوونەوە بۆ دەربەست بوونی گشت جۆرێکی دەزگا و دوکانی بەکەلک و جوانی شارستانی درابێ، تێکرا: چ هی ئیسلام بەتایبەتی، چ هی ئینسانەکان بەگشتی...

هەر بەم چاویلکەی موسلمانییەوە حەمدوون لە فەسالی دوشمنی داگیرکەرا هەر ڕەنگی کفر و فەرەنگێتی ئەناسێتەوە، خەمە تاریکەکانی دلی خۆی لەم فەسالە ئێسک قورسە ئەچوێنێ و دوا بەیتی قەسیدەکە بەم نزا بەکولە تەواو دەکات:

(حەمدی) دلی یەخسیری فەرەنگی خەمە ئەمرۆ
بەربوونی بە بەربوونی گەرووی بەسرە و و فاوە!

لەشکری ئەو دوشمنی فەرەنگە، کە حەمدوون ڕەنگی کفری لە فەسالیا ئەدی، وە ئێمە گەوهەرە ناپاک و شوومەکەی ئەبینین کە ئیمپریالیزمە بەگەرووی فاو و بەسرەوە نەوەستا، چەمۆلەی لە سەرانسەری عێراق دادا؛ بەلام هەرچەند ئەو بەعەزرەتەوە سەری نایەوە، نزاکەی هەرگیرا ئەبێ، چونکە لە سەرچاوەی خواست و ئارەزووی گەل و نەتەوەکەی هەلقولیوە، ئەوەتا هاودین و هاونیشتمانەکانی تەنانەت بەدان و نینۆک ئەجەنگن بۆ ئازاد بوون لەشەڕ و ئیمپریالیزم، تەنانەت خوێن ئەڕێژن بۆ ڕزگارکردنی نیشتمان و پاراستنی ئاشتی!

ژین – ژمارەی ١١٨٦و١١٨٧و١١٨٨
١١-١٨-٢٥ / ٢ / ١٩٥٣

کۆنەپەرستی سەدەها ساڵە لە یەک تەل ئەدات

وەکو گەیانراوە بەم کۆمەلە پیرۆزە تۆ ئەی گالیلۆ* باوەڕت بەبیرێکی هەلەیە، کە ئەلێت: ڕۆژ ناوچەی عالەمە، زەوی بەملاولایدا ئەسووڕێتەوە، وە لەسەر ئەمری گەورەمان پۆلصی پێنجەم و ئەندامانی مەحکەمەی بەرزی ئایین، باوەڕەکانی خاوەنی هۆش و بیری ڕاست ئەبێن، کە باوەڕکردن بەڕاوەستانی ڕۆژ و گەڕانی زەوی ناچێتە عەقلەوە، ئێمە ئەلێین و بڕیارمان دەرئەکەین، کە بۆ ئەوەی گالیلۆ لە ڕووی ئەم کۆمەلە پیرۆزەوە کەوتۆتە جێ شکەوە و ئەم باوەڕت هەلەیە و پێچەوانەی ئاییینە، ئێمە ئەمر

* گالیلۆ: زانایەکی ئیتالیا بوو، لە سالانی (١٥٦٤ تا ١٦٤٢) ژیاوە، سەرەتای بزووتنەوەی زانستی لەمەوە دەستی پێ کرد.

ئەکەین کتێبی «دەمەتەقێی گالیلۆ» مەنع بکرێت و بڕیار ئەدەین تۆش بخرێیتە بەندیخانەوە.

لە دومیزبالوت کرێکار چۆن ئەژی؟

دومیزبالوت کۆمپانیایەکی فرانسزییە، دروستکردنی بەستی دوکانی قۆنتەرات کردووە، چاوەنواڕی وا ئەکرا کە لە فەرمانی ئەم پرۆژەیەی بەستی دوکاندا ژمارەیەکی باش کرێکار و خوێندەواری بێ کارمان دامەزرێن و، ژیانی ئابووریی نیشتمانەکەمان لەم ڕێگایەوە کەم تا زۆرێک هەناسەی بێتەوە بەر و نەختێک ببووژێتەوە.

کاک (ع.ب) کە برایەکی کرێکارمانە و خوێندەوار و شان و قۆل بەهێز؛ بەلام لەم ولاتەدا بێ ئیشوکارە، لە نامەیەکا کە بۆ (ژینی) ناردووە بۆمان ڕوون ئەکاتەوە، کە چاوەنوارێمان چەن بێ جێ بووە، حوشتر هەزار و یەک کوڕی بێگانەی بخەنە بەر مەمکان، ئەمجا زیاتر دەردی گران و باری سەرپشتی قورستر ئەبێ، کاک (ع.ب) لە پاش ئەوەی بەدلێکی بریندارەوە ئەیگێڕێتەوە، کە چۆن بەکوتەکی ئاغا و کوێخا فەللاحی ناوچە بەزۆرەملێ کۆکراونەتەوە بۆ ئیشی ئەم کۆمپانیایە بەڕۆژانەیەک کە لە ١٥٠-٢٥٠ فلس تێ ناپەڕێ، ئەلێ ئاغا و کوێخاکان خۆیان و بەردەستەکانیان بەمانگانەی چەور دەمکوت بوونە، لەو جوولانەوانە هاندراون، کە نەختێک چییە سوود ئەگەیەنن بەژیانی کرێکاری ئەو ناوچەیە. کاک «ع.ب» ئەلێ لە زیربندول شوێنی بنکەی کۆمپانی و چەند خانوویەکی مەجلیسی ئەعمار دروست کراوە بۆ دانیشتنی مەئموورەکانی کۆمپانی، هەموو جۆرە هۆیەکی حەسانەوەیان تیا ئامادەکراوە، لە کارەبا و ئاوی پاک و پانکە و تفاقی ناومال، ئەمە بۆ کاربەدەستەکانی کۆمپانیا؛ بەلام بۆ کرێکارە هەژارەکان با گوێ لە کاک (ع.ب) بگرین، «هەندێ چادری شڕ بۆ چەند خاوەن میزیشتیەک، زۆربەی کرێکار لەبەر هەتاوی سوور ئارەقی فرمانی زۆر ئەکاتەوە، یەک ئوتومبێل ڕۆژی سێ کاروان قوڕاو لە ڕووباری (زێ)وە دێنێ بۆ (٢٠٠) کرێکار، ئاو ئەلێی چلکاوی کولانانە و، لە تەنەکەی بەنزینا لەبەر هەتاو ئەبێ بەژەک، کرێکار تا ناچار نەبێ دەمی بۆ نابا، وە هەرگیز تینوێتیشی بەم ژەکاوە ناشکێ».

کاک (ع.ب) باسی لەشساغی کرێکار ئەکا، ئەلێ «هەر ئەمەندە کرێکار بلێ نەخۆشم، کاربەدەستان چاویان ئەپەڕێتە تەوقی سەریان تا کاغەز لە موهەندیسەوە نەچێ دکتۆر تەماشای نەخۆش ناکات و دەرمانی نادات، شەش کرێکاری لاوی هەورامی، کە بەفرمانکەر ناویان دەرکردووە لەبەرئەوەی نەخۆش کەوتبوون بەبێ گوێدانە پاسی دکتۆر یەکی سەر و ڕۆژیان لە ڕۆژانەکەیان بڕیبوو، ئەوانیش لە بێزاریدا لە فرمان

کشانەوە و ڕۆیشتن. لە بارەی خۆراکی کرێکارەوە، کاک (ع.ب) ئەڵێ «چێشتخانە و دوکان لەناو کرێکارانا هەیە؛ بەڵام نرخ ئێجگار گرانە، نانێکی تەنک بە (١٠) فلسە، سووکە قاپێک چێشت بە (٦٠) فلسە، کەوچکێک ماستاو بە (١٠) فلسە، کیلۆی تەماتەی ترشوتاڵ بە (٤٠) فلسە، لەبەرئەوە کرێکارێک هەر چەندێک لەسەر فرمانی بمێنێ ناتوانێ سێ ژەمە لە نان و چا و، نان و ئاو زیاتر بخوات».

وەک (ع.ب) ئەڵێ: کۆمپانی تەنانەت بۆ هاتووچۆی سەر فرمانیش ئۆتۆمۆبێل نادات وە کرێکارەکان، جگە لە (٨,٣٠) سەعات کاری گران ناچار بەشێکی تریش وەخت لە هاتووچۆدا سەرف ئەکەن، بەماندوویی و مردوویی بۆ ئەم غەدرانە کرێکاران چەند جارێک شکاتیان کردووە، تەنانەت لە ١٩٥٤/٧/٨دا لە چەقی ڕێگادا بەرۆکیان بەموتەسەریفی لیوا گرتووە؛ بەڵام لە ئەنجامی کاردا لەباتی ئەوەی سوودیان چنگ کەوێ، قورسایی و ئەرکێکی زۆریان خراوەتە سەر، بەشێکیان دەرکراون، ئەوانی تریش بەسەر ئیشی گرانترا پەرشوبڵاو کراونەتەوە، وە مودیری کۆمپانی و موهەندیسە فرانسزەکان لەگەڵ موراقیبە لوبنانییەکان بەدەنگی بەرز نەڕاندوویانە بەسەر کرێکارەکانا وتوویانە، ئێمە بێگانەین لە کاروباری خۆمانا سەربەستین. وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی کاربەدەستێکی لە کۆمپانی داناوە گوایە بۆ پاراستنی حەقەکانی کرێکاران! بەڵام (ع.ب) واتەنی پێویستی بەرودوای ئەوەیە، کە کرێکارێک پەنای پێ برد بڵێت: «بابا، هاذا مو شوغلی!».

(ژین – ژمارەی ١١٧١)

ڕووناکییەک لە ئاسۆی کورد

بەبۆنەی بڕیارەکانی کۆنگرێسی شەشەمی

قوتابیانی جیهانەوە بۆ مافی نەتەوایەتی کورد.

لەهەر پێنج کیشوەری دنیای فراوانەوە نوێنەری قوتابیان لە شارە مێژووییەکەی ئاشتی (دار السلام) یەکیان گرت و شەشەم کۆنگرێسی سەرکەوتووی خۆیانیان لەدوا دوایی هەفتەی ڕابردوودا تەواو کرد.

مافی ڕۆشنبیری و نەتەوایەتی کوردی دابەشکراو لەناو بڕیارە پرشنگدارەکانیان شوێنی ئاشکرا و بەرچاوی هەبوو، نوێنەری قوتابیانی دەوڵەتی ئەمپەڕ و ئەوپەڕی دنیا لە کۆریاوە تا کوبا لە ناوەڕاستی جەنگەڵە شەخەڵەکانی ئەفەریقاوە هەتا مێرگ و گوێ چەمەکانی ناوجەرگەی ئەمەریکای لاتینی لە یەکگرتنە مێژووییەکەی ئاشتی ئاوادا دانیان نا بە (هەبوونی) نەتەوەی کورددا و موچیاری ئەو حکومەتانەیان کرد، کە

دەستیان بەسەر کورد و ئەو مافانەی کە هەرە گیراوی ئەمڕۆیان بەش بەباری هەموو شوێنێکی کوردستان، لە مافی ڕۆشنبیرییەوە دەست پێ ئەکا، ئەم بڕیارە نرخێکی لەوەدایە، کە عێراق یەکێکە لە برا هاوبەشەکانی دەسەڵاتە هەمانداریەکەی گەلی کورد، ئەندازەبەدەری لەوەدایە کە لەلایەن کۆنگرێسی گشتیی قوتابیانی جیهانەوە دەرچووە، قوتابیانی جیهان هەر لە ئەمڕۆی تەمەن و سەردەمیان بەشێکی گەورەن لەو کۆگا بڕێنەرەوە سەنگینە، کە (ڕای گشتی) پێ ئەڵێن: بەلەشکرگای تاریکی و شەڕ و دیلکاریی تێکۆشەری هەرە هەراش و تازە گوڕ و پەلامار گەرمن، ئیمپریالیزمی جیهانی و کۆنەپەرستانی ناوخۆ و داگیرکەرانی ستەمکار لە ڕیزی هێزە مێملەکانی خۆیان ئەیانژمێرن لەگەڵ پەنجە درێژەکانیان دڵیشیان دەست ئەکا بەلەرزین بەتایبەتی چونکە ئەمانەی، کە ئەمڕۆ قوتابیانی دنیان سبەینێ سەرپاکی دنیا هی خۆیانە، ئەگەر ئەمڕۆ لەپاش لێبووردوویی تێکۆشان تەنیا بڕیاردانی ویستن و داواکردن بتوانن، سبەینێ بڕیاری کردن بەدەستیانەوە ئاسان ئەبێ، ئەوەی ئەمڕۆ وەک قوتابی، گشت قوتابی ڕووی دنیا دانی بەمافی نەتەوایەتی گەلی کورد داناوە، سبەینێ وەک سەرجەمی هێزی مرۆڤایەتی باوەشی برایەتی ئەکا بەبرای کەوتوویا و، ئەو خاک و خۆڵە لە لەشی ئەتەکێنن، کە زۆردارانی کوردی بەدرێژایی سەدە و ساڵانی زۆر لە ناویا گەوزاندوویانە، لەبەرئەوەیە خۆم بەمافدار ئەزانم، کە زۆر دڵنیام لەو ڕووناکییەی لە ئاسۆی نزیکی کوردا بەدی ئەکەم، زۆر دڵنیام لەوەی کە تێکۆشەرانی کورد هەتا هەنگاوێک زیاتر لە مەیدانی هاوکاریی گەلانا بڕۆن، هەتا پتەوتر هێزی خۆیان لەگەڵ:

یەکەم: هێزە نیشتمانییەکانی ناوخۆی وڵاتا و.

دووەم: لەگەڵ هەموو هێزە ئازاد و ئازادیخوازەکانی دنیادا یەک خەن، بەکورتی هەتا کەلێنێکی پەرەدارتر لەو قاوغی گۆشەگیرییە بشکێنن، کە دەستی زۆری ئیمپریالیزم و کۆنەپەرستانی داگیرکەر و ناوخۆ بەدرێژایی سەردەمان لە ناویا زیندەبەچاڵی کردبوون، بەڵێ خۆم بەمافدار ئەزانم، کە زۆر دڵنیابم ئەودەمە گەیشتنمان بەو ئاسۆیە ڕووناکە ئەوەندە ئاسانتر ئەبێ و ئەوەندە زووتر دێتە دێ، هەروەها خۆم بەمافدار ئەزانم، کە چاوەڕوان بم کوردی هەرە کەلاو هەرە دوورەپەرێز لە هاوکاری لەگەلێ گەلان لە بڕیاری قوتابیانی جیهان بەرامبەر بەمافی کوردایەتیمان دەرسی ئیجابی وەربگرێ، وە باوەڕ بکات کە ڕێگەی ڕاستیی ڕزگاریی نەتەوەییمان لە دەست درێژکردنی دڵسۆزانە دایە بۆ هاوکاریی و برایەتی لەگەڵ هەموو گەلان و هێزەکانی ئاشتی و ئازادی، کە هەمیشە بۆ پێشەوە هەنگاو ئەنێن.

(ئازادی – ژمارەی ٥٢ ساڵی ٢ ٢٨/ ١٠/ ١٩٦٠)

دەنگێکی دڵسۆز

بەبۆنەی درکاندنێکی زانا و ڕۆشنبیریی بەناوبانگی کورد دکتۆر کامەران بەدرخانەوە بۆ ڕۆژنامەی «نۆیەزایت»ی ئەڵمانی لە بارەی مەسەلەی کوردەوە.

«مامۆستا کامەران بەدرخان، زانا و نیشتمانپەروەری کورد، کە ئێستا پرۆفیسورە لە ئەنیستیتوی زمانەکانی ڕۆژهەڵات لە پاریس چەند ساڵێک لەمەوبەر لەگەڵ پەیامنێری یەکێک لە ڕۆژنامە ئەڵمانییەکان بینینێکی بڵاوکرایەوە، درکاندنەکانی ئەم بینینە لە بارەی مەسەلەی کوردەوە بوو، دکتۆر کامەران لە بنەماڵەی خێزانی بەدرخان پاشای بەناوبانگە، کە ئەم خێزانە لە سەردەمی دوو سەدەی ئەم دواییەدا لە مێژووی جووڵانەوەی نیشتمانیی کوردا لاپەڕەی زۆر گەش و سپی هەیە.

بوێژی بەناوبانگ حاجی قادری کۆیی بەشێکی زۆر لە چاوگەی داگیرسانی بڵێسە بەرزەکەی ئاگری نیشتمان پەروەری خۆی لە کوورەی ئەم بنەماڵە وەرگرتوون وە لە سێبەری داڵدەی ئەوانا بەگیانە بلیمەتەکەی ئەحمەدی خانی ئاشنا بووە، دکتۆر کامەران لە کۆشی خێزانێکی وادا لەگەڵ لە دایکبوونیا شیری خۆشەویستیی کورد و کوردستانی نراوەتە دەم، وە لەو دەمەوە تا لە تەمەنا بەرەو پێشتر چووە و ئاسۆی بیر و زانستیی تا فراوانتر بووە و تاقیکردنەوەی تاڵی و شیرینیی ژیانی لە کاروباری سەر بە دکتۆر کامەران لە سەرنجی منا بایەخ و پارسەنگێکی تایبەتی پەیدا ئەکات، لەبەرئەوە ئەوەندەی بۆ خوێندنەوەی قسەکانی هەستم بەتێنوێتی کرد، بەخوێندنەوەش فێنکییەتی تەواو گەیشت بەدڵم.

لە وەڵامی پرسیاری پەیامنێری (نۆیەزایت)دا دکتۆر کامەران «مافی بڕیاری سەرەنجام بۆ خۆدانان لەلایەن کورد خۆیەوە» بەتاقە ڕێگای ئاسایی دائەنێ. دوایی ئەڵێ: «بەڵام بۆ ئێستا باوەڕم وایە لە پێناوی چارەکردنی مەسەلەی کوردا پێویستە، کۆڵینەوەی ڕێگا دۆزینەوە لەهەر یەکێک لەو دەوڵەتانەدا، کە خەباتی گەلی کوردە لەگەڵ هێزە نیشتمانییەکانی ناو ئەو سنوورە دەوڵەتییە، کە تیایا ئەژین، ئەوەش بەڵگەیە کە لە ڕێچکەی قسەدا دەست ئەخاتە سەر نوختەیەکی لاوازی و داوا ئەکات، کە خۆمان زاڵ کەین بەسەر سەرنجی تەسکی نەتەوایەتیدا، وە ئەڵێ: «تا زۆرتر لەسەر یەکتری کەڵەکە بووە، هەستی نیشتمانپەروەریی لە دڵیا پتر ڕەگی داکوتاوە».

«پێویستە پێ لەوە بنێین، کە بەختیاریی گەلی کورد بەستراوە بە بەختیاریی گەلە دراوسێکانەوە».

دکتۆر کامەران گەوهەری مەسەلەی کورد بۆ ئەمڕۆ لە وەڵامی پرسیارێکی تری پەیامنێردا بەم جۆرە شی ئەکاتەوە، «مەسەلەی کورد لە پلەی یەکەم، مەسەلەی پاراستنی فۆلکلۆر و زمان و ڕۆشنبیریی کوردییە، پێویستی بەتەقەلادانە بۆ چاترکردنی ژیانی کورد لە بارەی ڕۆشنبیری و ئابووری و سیاسەتەوە». لە جێگایەکی تریشا ئەڵێ: «چارە بکرێ بەوە، کە لە پێ لێنانی قانوونی و کردەوەیی سەربەخۆیی ڕۆشنبیری و مافەکانی نەتەوایەتی بۆ کورد بەڕەڵڵا بکرێ».

دکتۆر کامەران لە باسی جیاوازیی چۆنیەتی ژیانی نەتەوەی کوردا لە ناو دەوڵەتانی جیاجیادا کۆنە برینەکەی کوردستانی تورکیا وەک بووە و هەیە ئەکۆڵێنێتەوە واضح بووە، کە درۆ و دەلەسەی پڕوپاگەندە توانیویەتی ڕاستی لە سرنجە وردەکانی دکتۆر بشارێتەوە، لاپەڕە زەردەکانی ڕۆژنامەیەکی کوردی و چەند بەرنامەیەکی فیشاڵی ئیستگەکانی ڕادیۆی داناوە بەنیشانە بۆ باش بوونی سیاسەتی ڕژێمە کۆنەپەرستەکانی ئێران لە بارەی مەسەلەی کوردەوە. پەیمانی سوێنخواری ناوەندی، کە ڕژێمی کۆنەپەرستی شایی ئەندامی گەردنکەچییەتی پۆلا و کۆنکرێتی بنکە سەربازیە شەڕانییەکانی لە خاکی کوردستاندا لەسەر سنگی نەتەوەی کورد بنیات نراوە. پیلانەکانی ئەو پەیمانە شوومەی کە دوژمنە بەئاشتی و ئاسایش، هەموو مرۆڤایەتی ژمارەیەکی نەک کەم زۆریانی وەکو بەرداش لەسەر تەوقەسەری کورد ئەسووڕێنەوە، ئەو چواردەی تەمووزی عێراقە نەبوایە، کە دکتۆر کامەران بەشانازی لێی ئەدوێ دڵسۆزانە پەیامی دوورا و دوور بۆ مەشخەڵ هەڵگرەکەی ئەنێرێ ئاخۆ ڕژێمی فەرمانداری کۆنەپەرستیی ئێران ڕەوای ئەبینێ بۆ هەڵخەڵەتاندنیش بێ ناوی کورد بە دەما ببات؟ ئێمە دڵنیاین دڵخوازەکانی نەتەوەی کورد لە (عێراق) هەنگاو بەهەنگاو هەموو دێنە دی! لە بارەی کوردستانی عێراقەوە نوقلانەی وا شیرین لە دەمی دکتۆر کامەران دەرچێ ڕەوایە، چونکە بەڵگەی چنگکەوتەکانی نەتەوەی کورد لە ماوەی دووساڵی تەمەنی کۆمارە نەمرەکەمانەوە ئەوا پیاو لە شوێنی خۆیەوە ئاسۆی ڕووناکی دوور بێنێتە بەرچاو دکتۆر، ئەم نوقلانەیە لە شوێنێکی تری قسەکانیا وا جووت باقی ئەکات «کوردەکانی کۆماری عێراق بەهۆی ئەو سەربەستییەوە، ، کە چنگیان کەوتووە لە مەیدانەکانی ڕۆشنبیری و زانست فرمانی گەورە ئەهێننە دی» هێنانەدی ئاواتە شیرینەکانی دکتۆر کامەران بەستراون بەپاراستنی ئەو سەربەستییەوە کە کورد لە عێراق چنگی کەوتووە، ئەو سەربەستییە، کەرتێکە لە گشت سەربەستییەکانی گەلی عێراق بە کورد و عەرەب و کەمایەتییە نەتەوەیەکان، وە لە تێکڕای ئەو سەربەستییانەی جوێ ناکرێتەوە

پاراستنیشی هەروەها بەستراوە بەپاراستنی تێکڕای هێزە نیشتمانییەکانی ئەوێ، بەهێزی هەموو نەتەوەکانی عێراقەوە بەهەموو چین و بەرەو پارتە نیشتمانییەکانیەوە، دوژمنی هەرەگەورەی سەربەستییەکانی گەلی عێراقیش هەر ئەو جانەوەرەیە، کە دوژمنە بەسەربەستیی هەموو گەلانی دنیا. گەلانی دنیا بەرامبەر بەم جانەوەرە دڕندەیە لە ڕەزەمگای مردن و ژیانا وەستاون لە لەشکرگایەکا. ئاڵا هەڵگر و پێشڕەوی ئەم لەشکرگایە گەلە یەکگرتووەکانی دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەتییە، لە پێناوی ئاشتی و کۆمونیزمدا تێکۆشانە کۆڵنەدەرەکەی هێزە گەورە و نەبەزەکەی پێشکەوتووی پێشکەوتنخوازییە بێ بڕانەوە نایابەکەی لە هەموو مەیدانێکی ژیانی مرۆڤایەتیدا هەڵوێستەکانی یەک لەسەریەکی لە پشتگرتنی نەتەوە زۆرلێکراوەکانا بەڵگەن بۆ پێ ڕەوایی ئەو ئاڵا هەڵگری و پێشڕەوییە، لە بەندی هەرە دوایی درکاندنەکەیا دکتۆر کامەران بەزمانێکی سوپاسگوزارانەی وا بەسۆز لە دەستە سپییەکەی ئەم دەوڵەتە مەزنە ئەدوێ بەرامبەر بەنەتەوەی کورد، کە پیاو فێنکیەکی تەواو بەدڵی ئەگا.

پەیامنێری ڕۆژنامەی باسکراو ئەپرسێ «لە چ شوێنێک بۆ بڵاوکردنەوەی ڕۆشنبیریی کورد تەقەلا زۆرتر ئەدرێ؟» دکتۆر کامەران لە وەڵاما ئەڵێ «وەڵامی ئەم پرسیارە زۆر سادەیە، لەبەرئەوەی کە باری کوردەکانی یەکیەتی سۆڤیەتی بەپێی دڵخوازیی هەرە باشە، بەڕاستی گرانە بتوانین لە وزەی دەربڕینی سوپاسیان بین بۆ یەکیەتی سۆڤیەتی بەرامبەر بەو گشت بەرهەمە ڕۆشنبیرییەی، کە لەوێ بۆ گەلی کورد هاتۆتە دی!»

«لە وڵاتی یەکیەتی سۆڤیەتیدا، کە تەنیا «٢٠٠» هەزار کوردی تیا ئەژی لە ماوەی بیست ساڵا (٢٠٠٠) دوو هەزار کتێبی کوردی دەرچووە، بەتایبەتی باسی ئەو فەرهەنگانە ئەکەم، کە بە کوردی - ڕووسی و، بە ڕووسی - کوردی، دەرچوون، یەکەمیان: لە هەزار و، دووەمیان: لە (٣٥) هەزار وشە پێک هاتوون، لەو دانراوە زانستیانەی لە یەکیەتی سۆڤیەتیدا بڵاوکراونەتەوە (٧٠٠) کتێبیان لە نەوەی کورد و وێژە و مێژووی کورد ئەدوێن.»

ئەوەی هەست پێ ئەکرێت ئەوەیە کە گۆران یا (دڵسۆز) لە ڕۆژنامەی ئازادی دا لە لاپەڕەی (ئەدەب و هونەر)دا لە ژمارەی ٤٨ ساڵی ٢ تشرینی یەکەمی ١٩٦٠-ەوە دەردەکەوێت ئەویش بەم وتارە بەناوی (لەم لاپەڕەیەدا چی ئەنووسین).

لەم لاپەڕەیەدا چی ئەنووسین

ئەگەر هەبێ بڕوای وابێ ئەم لاپەڕەیە تەرخان کراوە بۆ وێژەی بەرەچییەتی، یان بۆ وێژەی سیاسی بەزمانی کوردی، بەهەڵە چووە. ئەم لاپەڕەیە بەو نیازە کراوەتەوە، کە هاوبەشی بکات لەگەڵ ئەو گشت تەقەلایەی لە پێناوی گەشەپێدانی زمان و وێژەیی گەلی کوردا دڵسۆزان لە هەموو لایەکەوە ئارەقی پێوە ئەڕێژن. ئەوەندە هەیە وێژەی نەتەوەیەک لە چ ئەندازەیەک ئاوێنەی ژیانی کۆمەڵایەتی ئەو نەتەوەیەیە، ئێمەش ئەمانەوێ بەو ئەندازەیە بایەخ بەو وێژەیە بدەین، کە ژیانی ئەمڕۆی گەلی کورد لە ڕووی ڕاستییەوە دەرئەخا، لە ژیانی گەلی کورد ئەوەی لە هەموو نیشانەیەک ڕوونتر ئەبێ ڕەنگ بداتەوە ناو ئاوێنەی وێژە، پێویستە نیشانەی هۆشیار بوونەوەی سیاسی گشتی کورد بێ، کورد ئەمڕۆ نەک هەر لە عێراقی ئازادا، تەنانەت لەژێر چەپۆکی داگیرکەری هەرە دڵڕەق و هەرە نۆکەریشا بۆ ئیمپریالیزم، لە سێبەری تاریکیی ڕژێمی هەرە خەستی کۆنەپەرستیشا کەوتووەتە چاوکردنەوە، وە لە فەساڵی دەرەبەگ و ڕژێمی کۆنەپەرستی و ئاغای هەردووکیان ئیمپریالیزمدا، دوژمنی خوێنمژی خۆی بەدی کردووە، ئەم وێژەیەی لە چاوی خوێنەرەوە ڕەنگینی بەم واقیعەدا. وە لە وێنەی بەرهەمێکا دەری بڕی، کە هێز و خواستی گەل تیژتر کات بۆ تێکۆشان، ئاشکرایە لاپەڕەی وێژەی (ئازادی) بەر لە هەموو بابەتێکی تر سنگی شانازی بۆ وەرگرتنی والا دەکات و بەڵام ئەمە واناگەیەنێت، کە هەر ئەوەندە ناوەڕۆکی نووسراو بابەتی شۆڕش بێت، ئیتر گورج گرەو ئەباتەوە، ڕاستی و گەرمی و تیژی و شۆڕشکاری ناوەڕۆک تەنیا کاتێک بەرهەم ئەگەیەنێتە پلەی هونەر کە لە نووسینا تەکنیکی دروست لەگەڵ بەهایەکی ئیستەتیکی (القیمة الجمالیة)ی پەسەندی چێژ بەکار هاتبێ، مەبەست لە تەکنیک تێکڕایی ئەو شتانەیە، کە نووسەر لە فەرهەنگ و گرامیر و زانیاریی ئینشا و زانستەکانی سەر بەوێژە و بیری جوان فێری بەکارهێنانیان ئەبێ، لە وتەی هونەریدا مەبەست لە بەهای ئیستەتیکی بەکورتی ئەو جوانی و ڕەنگ و ڕووەیە، کە وێژەوان قسەی پێ جوان ئەکا، وە ڕاستییە ڕەوتەکەی واقیعی پێ ئەڕازێنێتەوە، لە ئازادیدا ئایدیالی لاپەڕەی وێژە ئەو نووسینەیە،

که لەم سێ شتە هەرسێکیانا (ناوەڕۆک، تەکنیک - کە وێنەیە -، شکڵ) دروست ئەکات، بەهای ئیستەتیکی گەیشتبێتە ڕادەیەکی دڵگر و پەسەند.

هەر لەبەرئەوەشە کە ئەم لاپەڕەیە خۆی بە بەختیار ئەزانێ چەند زیاتر بتوانێ نووسەرە خۆشەویستەکانی هان بدات بۆ تەقەلای بەرەو ژوورتر چوونی سەرومڕ لە مەیدانی پێکهێنانی ئەم سێ مەرجەدا بۆ گەیشتن بەنووسینێکی وێژەیی نموونەیی، لە هەمان کاتا دووبارە ئەخەینەوە بیر، کە ئێمە بەچاوێکی تەسک ناوەڕۆک هەڵناسەنگێنین، نیاز لە ناوەڕۆکی پەسەند نەتەنیا دروشمی سیاسەتی ڕۆژانەی وڵاتە، تەنیا ئامانجە ڕاستەوخۆیەکانی بەرە، یان چین، یان گەلە، نە تەنیا ئەو نرخە کۆمەڵیانەیە، کە زۆر زەقن لەبەرچاو وە بەئاسانی ئەدۆزرێنەوە، وە لەلایەن ڕای گشتیی کاتەوە خۆی پێ ڕەوا ببینین لە مانەوە دەست پێ ئەکا هەتا ئەگاتە نیاز و خواست و هەست و بیری زۆر ساکار، زۆر دوورە بەرچاومە وە ئەوەندە زۆرە ئەوەندە لقوپۆپی لێ ئەبێتەوە نایەتە ژماردنێکی سەرپێیی، لەم پێناوەدا ژماردنی ناوەڕۆکە ناپەسەندەکان ئاسانتر دێتە بەرچاو، وە تەقەلا ئەدەین لەم چوار قەڵەمە کۆیان بکەینەوە:

١- ناوەڕۆکێک بەرامبەر بەکەڵک بەخشین و سوود گەیاندن بەکۆمەڵ و ژیان سلبی ڕاوەستێ.

٢- ناوەڕۆکێک لایەنگریی ئیمپریالیزم و کۆنەپەرستی و دەرەبەگی بکات.

٣- ناوەڕۆکێک دیوی ڕەش و تاریکی ژیان بخاتە بەرچاو.

٤- ناوەڕۆکێک بیەوێ کە گەل لادا لە شەقامی پێشکەوتنی کاروانی مرۆڤایەتی، هەر بەرهەمێکی وێژەیی پەڵە چڵکی ئەم چوار ئاراستەیە لە ناوەڕۆکی نەپژابێ، لای ئێمە بەرهەمێکی وێژەیی نیشتمانیی بێ گەردە، بەرهەمێکی وێژەیی پێشکەوتنخوازە، بەرهەمێکی وایە لاپەڕەی وێژەی (ئازادی) بەشانازییەوە بگرێتە باوەش، پێویست ناکات لەوە بدوێین، کە هەڵوێستەمان بەرامبەر بەو بەرهەمە کۆنەپەرستانە چییە، کە پیس و دەغەزی ئەم جۆرە بیرە چڵکنانە لە برینیانا هەیە، بێ گومان لەگەڵ هەموو خاوەن هۆشێکی سیاسیدا، وە لەپێش هەموویانەوە بەرەنگاریان ئەوەستین، وە وەکو کرم لەژێر پێدا ئەیان پلیشێنینەوە، کە وابێ ئەو نووسەرە نیشتمانپەروەرە سەربەخۆیانەی گومان و دوودڵی بیری خۆیان لە (ئازادی) دوورەپەرێزی خستوونە، بەهەڵەچوون، لەم ڕووەوە ئەتوانن بەچاوی چاپەمەنیی گشتیی گەلی کورد تەماشای لاپەڕەی وێژەی (ئازادی) بکەن، وە بۆ بڵاوکردنەوەی بەری پێنووسیان کۆنەکەنەوە لە کەڵک لێ وەرگرتنی، ئەمە لە بارەی

بەرهەمی ئێستای نووسەرانی هاوسەردەمەوە، بەرامبەر بەبەرهەمی وێژەی کۆن (ئازادی) بەچاوێکی گەلێ فراوانتر سەرنج ئەدا و، بەپێوانەیەکی گەلێ کلاسیکی تر شت ئەپێوێ، ئەو بەرهەمەی لە کۆنەوە بۆ نەتەوەی کورد ماوەتەوە وە بووەتە مایەیەکی جێگای لە سامانی بیری نەتەوەدا، ئێمە کۆنی و تازەییەکەی کۆنەپەرستی و پێشکەوتووییەکەی لە هەڵوێستەی سەردەمی خۆیەوە تەماشا ئەکەین، نەک لە هی سەردەمی خۆمانەوە لە هەڵوێستی پێویستی نەتەوەی کوردەوە بەو بەرهەمە لە ڕۆژی دەرچوونیا، نەک لە هەڵوێستەی (منا - پێویستی)؛ بەڵکو هەندێ جار لێ بێزراوی ئێستامانەوە.

لە هەڵوێستەی ئێستامانەوە سامانی مێژوویی وێژەییمان تەنیا بەچاوی مێژوونووسانە تەماشا ئەکەین، کە بزانین پشتاوپشتی نەتەوەی کورد بەپێوانەی ناوچەیی و پێوانەی سەرجەمی کوردستان، چەند نرخی بۆ ئەو بەرهەمە داناوە؟ چونکە بیروڕامان وایە نرخی هەرە ڕاست بۆ بەرهەمی هونەر و وێژەیش ئەو نرخەیە، کە پشتاوپشتی گەلێک لە سەردەمێکی درێژا ڕای گرتووە بۆ ئەو بەرهەمە، لەبەرئەوە زۆر بەدڵسۆزی نووسەرە بەڕێزەکانی بیروباوەڕی جیاجیای کورد بانگ ئەکەین بۆ هاوکاری لە گەڵمانا لە ڕێگەی تەقەلادانا بۆ ژیاندنەوەی سامانی وێژەی کوردی بەتایبەتی شیعر و فۆلکلۆر. شتێکی بەم بۆنەیەوە پێویست بێ بخرێتە بەر سەرنج سروشتی ئازادییە وەک ڕۆژنامەیەک لەگەڵ ژمارە و قەبارەی لاپەڕەکانی، کە بۆ بڵاوکردنەوەی ڕەخنە و چیرۆکی کورت لەو بابەتانەن، کە ئەم لاپەڕەیە بتوانێ مەیدانێکی باش بەرهەم بێنێ بۆ دەرخستنی هونەری ئەو بەهرەدارانەی ئەتوانن خزمەتی وێژەی کوردی بکەن، وە لە ڕێگەی پێنووسەوە کەڵکێکی گەورەی نەتەوەکەیان بگرن، بەتایبەتی ڕووی دەم لەو نووسەرە نیشتمانپەروەرانە ئەکەین، کە لەگەڵ ئێمە لە بیروباوەڕی سیاسی و ئابووری جیاوازییان هەیە، ئەوانە ئەتوانن دڵنیابن، کە لەگەڵیان هاوکارێکی ڕاست و دڵسۆز بین بۆ خزمەتی زمان و وێژەی کوردی، پاڵ پێوەنەری ئێمە لەم ڕێگایەدا دوو هێزە، هێزی خواستی تێکۆشان لە پێناوی نەتەوە و نیشتمانا، هێزی خواستی تێکۆشان لە ڕێی خزمەتی مرۆڤایەتیدا، وە ئێمە دڵنیاین لەوە، کە خزمەتی نەتەوە و نیشتمان هەر بەسەر ئەو شەقامەدا بەرەو پێش ئەڕوا کە ڕوو ئەکاتە ئامانجی بەرزی خزمەتی مرۆڤایەتی.

سریالیزم - ما فوق الواقع

ئادەمیزاد دیلی کۆمەڵ بووە و ئەو شتانەش، کە دەری بڕیوە لەسەروو کۆمەڵەوە نەبووە، ئەو شتانەی دەری بڕیوە لەو چوارچێوەیە نەچۆتە دەرەوە، ئەوانەی سەر بەم قوتابخانەیەن ئەیانەوێ ئەدەب بکەن بەدەربڕینی ئەو هەستە تایبەتییەی، کە شاراوەتەوە، وە کە بەرهەمی تایبەتیی ساتێکی ئیلهامە بێ ئەوەی خۆیان ببەستنەوە بەو یاسا و ڕەوشت و ڕێبازە ئەدەبیانەی کە باو بووە.

بەم جۆرە بەرهەمی ئەم شاعیر و نووسەرانە لە شتێک ئەدوێ، کە هەموو کەسێک هەستی پێ ناکات؛ بەڵام بەلای ئەمانەوە زۆرتر ئەو واقیعە دەرئەبڕێت، کە کۆمەڵانی خەڵکی تیا ئەژین، لەم بابەتەوە هەندێ لەم نووسەر و شاعیرانە توانیویانە بەرهەمی وا ڕەسەن بنووسن، کە باسی هەستێکی پەنگ خواردووی شاراوە ئەکات و توانیویەتی هاوبەشیی خۆی بکات لە پێشکەوتنی ئەدەبی ئەو میللەتانەدا بەتایبەتی لە ئەدەبی فەرەنسی و ئینگلیزیدا هەروەها بەلای ئەم شاعیرانەی بەرەڵڵاکردنی ئەم جۆرە هەستە ئەبێتە هۆی ئەوەی، کە ئەدەب لە تازەکردنەوەیەکی بەردەوامدا بێتن، هەر وشە و ڕستە و دەربڕینێک هەڵمەتێک بێت بۆ دۆزینەوەی ڕاستی، ئەو ڕاستییەی کە بەلای ئەمانەوە زۆر شاراوەترە لەوەی کە بەئاسانی دەری ببڕێت بۆیە نوێخوازی لە ئەدەبی سریالیدا یەکێکە لە مەرجە هەرە گرنگەکان، کە داوای ئەکرێت، ئەم تازەکردنەوەیە بەجۆرێکە کە هەر شاعیر و نووسەرەی توانای تایبەتیی خۆی بەکارهێناوە بۆ ئەوەی لە هەموو بەرهەمێکدا جۆرە هونەرێک بەکاربێنێت، کە لەمەوبەر نووسەر و شاعیرانی تر بۆی نەچوون.

سریالیزم زیاتر بەری نووسەران و شاعیرانی ئەو میللەتە پێشکەوتووانەیە، کە بەتاقیکردنەوەیەکی گەلێ دەوڵەمەندا تێپەڕبوون، وە قوتابخانەی ڕۆمانتیکی و ڕەمزیان بەشێوەیەکی پێگەیشتووانە تا ڕادەی ئەو تێگەیشتنە، کە ڕازی بن بەمیراتی پێشوو، وە هەوڵ بدەن بەوە ئەم هەنگاوە تازەیە وەک تاقیکردنەوەیەکی نوێ لە قۆناغێکی نوێیدا.

گەشتێک

بەفڕۆکە ڕوومان کردە شاری (ستالینگراد)؛ بەڵام لەبەر خراپیی هەوا نەمانتوانی لەو شارەدا دابەزین؛ بەڵکو بەرەو شاری (نۆفۆڕۆش) ڕۆیشتین و لەوێ فڕۆکەکەمان

نیشتەوە، بۆمان دەرکەوت ئەم شارە ژمارەی دانیشتوانی چل و پێنج هەزار کەسە وە یەکێکە لەو شارانەی کە ناخۆشی و وێرانکردنی شەڕی دووەمی دیوە، تا سێ کەڕەت لە بەینی ئەڵەمانە فاشیستەکان و سۆڤیەتییەکاندا دەستاودەست کراوە، لەبەرئەوە لەو شەڕەدا لە سەدا هەشتای خانووەکانی وێران بووبوو؛ بەڵام بۆ نموونە و عیبرەت چەند شوێنێکی کەلاوە و ڕووخاوی شەڕی دووەمی ناو شارەکەیان هێشتۆتەوە، وە لەبەرئەوەی دانیشتوانی ئەم شارە زیانی گەورەتریان لەشەڕدا دیوە تێکۆشانیان بۆ ئاشتی ناوبانگی لە هەموو وڵاتانی سۆڤیات دەرکردووە، بۆیە بەشارەکەیان ئەڵێن شاری (ئاشتی)، هەروەها کۆشکەکانی حکوومەت و جێگا گشتییەکان و سەر دەرگای بەشی زۆری ئەمانە بەکۆتری ئاشتیی (بێکاسۆ) ڕازابوونەوە.

میللەتانی سۆڤیەت لە شەڕی دووەمدا زۆر چەوسانەوە و دەردی سەری و ناخۆشیان چێشت و، زۆر قوربانییان داوە، زۆربەی خێزانەکانیان زیانیان بەرکەوتووە، هەروەها هۆشیاری سیاسی و زانستیان بەرزە، لەبەرئەوە لە شەڕی سێیەم ئەگەن، کە چۆن زیان بەخشێکە، کە ئەگەر ڕوویدات، وە لەناو هەموو کارگە و کۆلخۆز و سۆفخۆز و قوتابخانەکاندا کۆبوونەوە ئەکرێت بۆ پەرەسەندنی ئاشتی و بەهێزکردنی. کوردەکانی سۆڤیەت لە یەک جێگادا بەیەکەوە ناژین و ژمارەیان سەد و بیست و پێنج هەزارە (ئەمە ساڵی ١٩٥٨)، سەد و دە هەزاریان دابەش بوون بەسەر سێ جەمهووریەتا، کە ئەویش جەمهووریاتی ئەرمەنستان و گورجستان و ئازەربایجانی سۆڤیاتین، وە لەبەرئەوەی پچڕپچڕن نیزامێکی یەکێتی خوێندنیان نییە؛ بەڵام لە هەر چ قوتابخانەیەکا زۆربن هەتا پۆلی پێنجەمی سەرەتایی تەنیا بەزوبانی خۆیان ئەخوێنن، لە پاش ئەوە دەس ئەکەن بەفێربوونی زوبانی ڕووسی و زوبانی ئەو جەمهووریەتەی، کە تیا ئەژین. جووڵانەوەی سەقافی لەناو کوردە سۆڤیاتییەکانا بەچاوی کەمیی ژمارەیان سەیری بکەین زۆر گەرمە (ڕیاتازە)، کە هەفتەی دووجار دەرئەچێت، جاری حەڤدە هەزار ژمارە بڵاو ئەکاتەوە، وە چاپکردنی گرامەر و قامووسی کوردی و زمانی جەمهووریەتەکانی ڕووسی و ئەرمەنی و گورجی باش ئەڕوا بەڕێوە، داوا لە ئێوەش ئەکەم کە زۆر هەوڵ بدەن بۆ بەرزکردنەوەی پلەی هۆشیاریی سیاسیتانەوە، چونکە ئەمە مایەی دڵنیاییە، جگە لەوەش بایەخێکی زۆر بدەن بەبووژاندنەوەی سەقافیی کوردی.

پیرەمێردی نەمر

ئەمە وتاری مامۆستا گۆرانە بەبۆنەی چلەی کۆچی پیرەمێردی شاعیرەوە لە هەولێر نووسیویەتی و بۆ کۆڕی یادکردنەوەکەی ناردووە.

«چل ڕۆژ لەمەوبەر مردی. لە هەشتا ساڵییەکەت: کە دڵی تەمەنێکی هەرزەکاری مێشکی تێک نەچووی وەستایەکی هونەر جموجوڵی منالآنەی پیرێکی ئێسک سووکی هەرگیز لێ نەبڕا ئیتر بۆ ئێجگاری بەلادا هاتوو لە باوەشی خەوی مەرگا ڕاکشا.

ئێستا گیانە بەرزەکەت، هیواداریین لە کۆڕی یارانی پێش مەرگکەوتووتا هاونشین بێ. هاوڕێی شیعر و ئەدەبت مامۆستای باوەڕ و تصوفت نالی و مەولەوییە، مەولانا خالد و مەحوییە بەڵگە: فەلسەفەی سەرەمەرگی چوار ڕۆژ پێش مردنتە پارچە هەڵبژاردەکانی شیعری مەولەوی و مەحوییە لە دوانوسخەی ڕۆژنامەی ژیانتا...

دڵە لاوەکەشت لەناو شیعر و نووسینە ڕەنگینەکانتا بەگیانی زیندووانی کوردستانا ئەژی تا زیندوویەکی کورد بەلووتکەی بەفراوی شاخە بەرزەکانی کوردستانەوە مابێ. بێینە سەر لەشی ئێستا، لەشی فانی: ئەمیش لە پاش هەشتا و ئەوەندە ساڵ زۆرانبازی لەگەڵ گەرم و ساردی ڕۆژگار نەمرد هەتا لە جێگای خۆی گردی یارەی کرد بەیادگارێکی نەمر گردی یارە بۆ شانازی نەکا؟ ئێستا بووە بەمەیدانی پەیکەری دوو ڕەمزی پاڵەوانی نەتەوەکەمان:

ڕەمزی یەکەم هی پاڵەوانی دەستی شمشێرە کە لەناو گۆڕەپانەکەی مامەیارەدا ئەژی ئەو مامەیارەیە کە لە ڕۆژە ڕەشەکانی دیلی و بێ هیواییشدا یەخەی هەڵئەتەکان ئەیوت لای عەرش کارەکان مەم نێژن چونکە عەرش کارەکان بەدەستی ناپاکی خیانەت، خاکی بەبەیان بۆ ئێجگاری لە بەندی دیلی تونگ کردبوو. بەهێنانە ناو شاری ئۆردوی - ڕۆمی.

چاوی پیرەمێردی ئەو سەردەمە سالمی نیشتمانپەروەریان پڕکردبوو لە گریانێک کە هەرگیز جۆش و کوڵی دانەمرکێتەوە.

ڕەمزی دووەم: مامۆستا پیرەمێرد لەشە فەرتوتەکەی تۆ گردی یارەی پێ خستە فەڕ. فەڕێک کەمایەی شانازییە تەنانەت بۆ ئەو بیرەیش کە گۆڕی مامەیارە نموونەیەتی چونکە تۆ نوێنەری بابەتێکی بەرزتری لە هێزی چەک هی هێزی قەڵەمی:

خوای گەورە گەلێ لەپێش چەکا لە سەرەتای داهێنانی هەستیدا قەڵەمی دروست

کرد، پێی وت بنووسە: وتی چی بنووسم؟ وتی قسەی جوان بنووسە! بیری چاک بنووسە باوەڕی ڕاست بنووسە! أشهد ان لا اله إلا اللّه... هتد. قەڵەم لەو حەلەوە دەستاودەست ئەگەڕێ قسەی جوان ئەنووسێ بیری چاک ئەنووسێ باوەڕی ڕاست ئەنووسێ بەبڕشتی نووسی زنجیرەکانی دەست و پێ و گەردنی هەم لەش و، هەم گیانی ئادەمیزاد نەپچڕێنێ لە بەندی دیلی و نەزانی و گومڕایی ڕزگاری دەکات.

مامۆستا پیرەمێرد:

لە کاتێکدا تۆ چاوت بۆ قەڵەم ئەگێڕا ئیلهامی خۆتی پێ بنووسی لە کوردستانی عێراقدا قەڵەم بەدەست چوار مامۆستای گەورەوە بوون:

قەڵەمێک بەدەست پیری یەکەمی شێوەی سلێمانی نالییەوە بوو. شیعری کلاسیکی پێ ئەنووسی. بەپێچەوانەی ئەو بەهەستی پەسەند و حورمەتەوە بەرامبەر بە نالی لە دڵتا بوو دەستت بۆ قەڵەمی ئەو نەبرد. چونکە ئەو وەستایەکی بەهرەدار بوو بەڵام لەسەر تانوپۆی ئەدەب و عرووزی بێگانە نەخشی ئەچنی. تەنیا چینی بەرزی خوێندەواری سەردەم دەرەبەگی ئەیانتوانی تێی بگەن هەرچی تۆ بۆی ئەگەڕایت کالآیەک دابێنی بەتەواوی خۆماڵی بێت. بەرزونزمی گەلی کوردزمان بتوانن لەبەری کەن.

قەڵەمێکیش لە قەڵەمەکان حاجی قادری کۆیی پێی ئەنووسی ئەو نیشتمانپەرستە دڵسۆزە کە هەر هاوارێکی شیعری بەشی شۆڕشێک ئاگر و جۆشی لەگەروو ئەهێنایە دەرێ.

بەڵام هەروەکو دوور وڵاتی نیشتمانی خۆی بوو پێش ئەو سەردەمەش کەوتبوو کە بۆی خوڵقابوو. لەبەرئەوە بەشی ناو چاوی شیعرەکانی پشتگوێ کەوتن بوو. لە کون و قوژبنی تاریک خزان بوون. تا لە سەردەم و ماوەیەکی تری دوای خۆیان بەچەند ساڵێ پەلی دەرکەوتن و کارنواندنیان چنگ کەوت. بەڵام شیعر و ئەدەبی - شۆڕشی - لە کات و ڕادەی گەرماوگەرمی خۆیا نەبێ کە سەردەم گۆڕرا و گوڕی ساردکردەوە. ئیتر ڕابورد بەو ئەندازەی شیاوێتی و لە بارییایە زەبر نانوێنی و وە ئەنجامی نابەخشێ.

مامۆستا پیرەمێرد: هەندێ لە لاوەکانمان گلەییان لە تۆ ئەوەیە کە ئەم قەڵەمە ئاگراویەی حاجی قادرت وەرنەگرتووە چارەگە چەرخێک لەمەوبەر تۆ ئاگری جگەری نیشتمان دەستی لە دوو پارچە جگەری خۆت پێ هەڵگرتی لە ئەستەمبوڵەوە خۆت گەیاندەوە گوێ ئاگردانە کۆنەکەی کە سەردەمێک قەلەندەرخانەت ناو نابوو. ئەو حەلە ئەو لاوانەی هێشتا لە دایک نەبووبوون - لەبەرئەوە ئاگایان لێ نییە کە زمان و شیعر و ئەدەبی کوردی کە ساوایەکی پێڕەوکە بوو هێشتا لە -شۆڕشگێڕ زیاتر پێویستی

بەپیرێکی دڵسۆزی هێمن هەبوو وەکو -لەلە- لەگەڵ پێگەیاندنی خەریک بێت. لەو کەسانەی کە بۆ ئەم خزمەتە هاتوونەتە مەیدان، درێژی بەرگەگری و مایەی نووسینی بەجێماوت گەواهی ئەدەن، کە تۆ لە هەموویان زاڵتر بوویت. دوایی ئەگەر بهاتایە بەهەڵە بچوویتایە و ڕێگەی شۆڕشت بگرتایە ئاخۆ کێ شوێنت ئەکەوت؟ کام هێزت لە پشت خۆتەوە ئەدی؟

گەلێ نەزان و نەخوێندەوارت گەلێک کوێر و کەڕکراوی دەستی زۆردارت، گەلێ پشتگوێ خراوی بێ ئەندازەت لە گوێی قوڵی گادا نووستبوو. ئەندامەکانی کۆمەڵ بەرامبەر بەخاوەن قەڵەم بەتایبەتی بەشی شاعیر پێڵووی شل خەویان لێک جوێ نەدەکردەوە بۆ ئەوە نەبێ بەچاوی سووکی و بێ بایەخی بەفەساڵیا بنوارن لەولایشەوە دێوی ئیستعمار بەهەموو زۆری پەنجە و بڕشتی تەڵەکەبازی خۆیەوە چەپۆک و جادووی بەسەر سەرمانەوە ڕاگرتبوو ئەفسانەی پێشینیان واتەنی - کاوەی هەژار دیلی ئەژدەهاکە- کەی سەرسەر بوو سەری موویەکی بجوولایە، شەش چاو بەجارێک لێی نزیک ئەبوونەوە شەش گوێ بەجارێک بۆ سووسەی ڕەپ ئەوەستان، سەد مێشکی ئەهرەمەنانە بەجارێک بۆی ئەکەوێتە بیری بەد نیهادی!!.

ئەم ئیستعمارە نەگریسە دڕندەکانی بەردەستی خۆی وا چەشە کردبوو کە بەخوێنی - سەربزێو-ی کورد لە هی باوک کوژراو تینووترن بەتایبەتی ئەو کوردەش خوێندەوار بێت، خاوەندی بیروباوەڕێکی ڕاست - یعنی زیاندار بێت بۆ قازانجە زۆرەکانی ئەو. ئا لەم بار و ماوە نالەبارەدا تۆ چۆنت ئەتوانی بانگ لە شەیپوور و کەڕەنای شۆڕش هەڵسێنی! هەر لە سەرەتای یەکەم بانگا دەنگیان بۆ ببڕای ببڕ ئەخنکانی، هەروەک هی گەلێ خوێندەواری تری بەنرخیان ئەخنکان!

ئەو حەلە: ئەو شۆڕشەی لە تۆ ئەویسترا ئەنجامی بەچی ئەگەیشت: بەهیچ!

ئەی تۆ، لە سامانی شیعر و ئەدەب چیت بەجێ ئەهێشت بۆ نەتەوە: هیچ!

کەوابێ باشتر کە قەڵەمی حاجیت بۆ نەگرتین بەدەستەوە بەپێچەوانەی ئەو مەیل و جۆشەوە کە لە کانگای دڵتا بوو شۆڕش، گینگڵەی ئەدا ئەمە بەشارەزایی ئەڵێم چونکە بۆ چەند ساڵێک لە نزیکەوە لەگەڵتا ژیاوم: تۆ ناچار بوویت ئەو قەڵەمە نووکداخەیە جێ بێڵی بۆ یەکێ لەو لاوانەی کە گلەییت لێ ئەکەن یان بۆ یەکێ لە پشتی پاش ئەو لاوانە بۆ ئەو بەختیارە کە هێزی کۆمەڵ دڵسۆزانە و پەسەندکەرانە دوای ئەکەوێ. ئەویش بەپشت ئەستووری گەل، هەرچەند جیرە لە قەڵەم هەڵئەسێنی، زیرە ئەخاتە دڵی زۆردارەکان و داگیرکەرەکانی بەردەستی ئیستعمار.

مامۆستا پیرەمێرد: قەڵەم بەدەستی سێیەم پیری گەورەی ئەدەب و تصوف مەولەوی بوو مەولەوی ئەو شاعیرە بەرز و نەمرەیە کە هەموو بەیتێکی دیوانەکەی کچە کوردێکی شۆخ و نازدارە بەبەرگ و پۆیلانەی خۆماڵی تەواوەوە بەڵام بەشێوەیەکی کلا کەوتووی باو ون کردووی زمانەکەمان شێوەی گۆرانی کە زمانی میری بوو لە قەڵەمڕەوی ئەردەڵانا لە کاتی شکۆیا، کە جار بووە سێ کوچکەی ناوەندی کەرکوک، هەمەدان، وە کرماشان هەمووی بگرێتەوە.

تۆ لەگەڵ ئەوەی بەسروشت بۆ بابەتی حاجی خولقابووی بەخۆشنوودی شادمانییەوە قەڵەمی دەستی مەولەویت هەڵبژارد. مەولەوی بەشێکی هەرەمە نووسین و شیعری هەبوو ئەمانەی بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری ئایینی و باوەڕی موسوڵمانی خستبووە سەر کاغەز وە ناوی لێنابوو -باوەڕنامە- تۆ باوەڕنامەی خۆتت تەرخانی ئامانجی نیشتمانی و ڕۆژنامەچێتیت کرد.

(بەڵام لە ئەدەبی بەرزا لە شیعری ڕاستەقینەدا بەڕاستی زۆر بەپێی شیاوی ناوی خۆت نا گیانی مەولەوی. تاوێک تۆ گەڕایتەوە بۆ سەدە و جێگای ژیانی خاوەن - گیان- شوێنی باڵاجوانە بچووکەکەی ئەکەوتی کە لەژێر خەرقەیەکی سەوزی ئاودامانا بوو): بەکەڵەک لە سیروانی ئەرخەوان سووک ئەپەڕیتەوە. بەلووتکەی شاخی -بەمۆ-دا هەڵئەگەڕای.

لە کۆی ئاتەشگا (کەڵ)ت کوشت. بەسەر بەستەڵەکی گوێ زرێبارا ئەچووی بۆ بانە. لە کوێستانە ساردەکانی سنە و حەسەن ئاوا بەفراوت ئەخواردەوە.

لە گەرمیانی شیروانە و شاکەل لەگەڵ چاوڕەشەکانی جاف دەوارنشینیت ئەکرد. تاوێکیش ئەو خۆی ئەهات بەمیوانی گیان بۆ سەردەم و مەڵبەندی ژیانی تۆ بەجلی شارستانییەوە سواری ئوتومبیلی قەمەرە ئەبوو، سەیران و گەشتی ناو قۆپی و سەرچنار و پیرەمەگروون ڕاوە ماسی چەمەکانی زێ و تانجەڕۆی ئەکرد، لەباتی دەف و دەروێشی و نەیچی گوێی لە قەتاری (ڕەشۆل) و ئاوازی کەمان و عود ئەگرت قەڵەمە پاراوەکەی مەولەوی هەرچەند لەدەستی تۆدا پیتێکی تازە بابەتی نیشتمانی خستە سەر خەرمانی بەر بەڵام بەتێکڕایی جێگای چەکی نەبەرد و خەباتی نەئەگرتەوە. چەشنی سازێکی خۆشئاواز بوو بەدەنگێکی نەرم و شیرین بانگی ئەکردە گەل: بۆ چاوکردنەوە نەک بۆ ڕاپەڕین بۆ هۆشیار کردنەوە لە ڕێگای بینین و چەشنی بابەتی جوانەوە نەک بۆ هەڵسانە سەر پێ بەدەم نرکەی تێ خوڕینەوە.

شیعری بابەتی جوان شیعری بیرولێکدانەوەی ورد و ڕەنگین سنووری ماوە و

سەردەمی بەرەڵایە لە هەموو کاتێکا لەناو هەموو بەرەو باوەڕێکا پەسەندکەر بۆ خۆی ئەدۆزێتەوە لەم ڕووەوە تەنانەت لەناو بێگانەشدا لەناو دوشمنیشا دۆست و ئاشنات پێکەوەنا. هەرچۆنێک بێ نەختە سێبەرێکت چنگ کەوت دەستی تیا بنێیتە لاجانگ بۆ بیرکردنەوە و الهام وەرگرتن - بەم چەشنە بەبیست ساڵی پیری و تەقاویتی بەتاقی تەنیا ئەوەندە بەری ڕەنجت بۆ ئەکردینە کۆشی نەتەوە کە کۆمەڵێک بەعومرێکی درێژ نەتوانی خەوی پێوە ببینێ.

ناڵێم سەرانسەری ئەم بیست و پێنج ساڵەی دوایی بۆت لوا بەئاسایش و ئارام سەر بەکاغەزا شۆڕبکەیتەوە لەگەڵ بەرچینینی بەهرەیی و خۆت خەریک بیت، بەڵکو بەپێچەوانەوە: نەتۆ ئەوەندە ملکەچ خولْقابووی بەدرێژی لێو بەلێوەوە دادروی ورتە نەکەیت نەهێزی زۆر و ستەم ئەوەندە لێبردوو بوو هەتا سەر چاو لەتۆ بقوچێنێ. ئەو تاوانە کەم نین کە تیایاندا تۆ بەرامبەر بەجەوری بێ ئەندازە خۆت ڕائەپسکان کاربەدەستی کاتیش بەهەموو دڵڕەقی خۆیەوە دڕک و گرێ و قۆرتی زۆری لەسەر ڕێتا ڕیز ئەکرد.

لەگەڵ ئەوەش بەری ڕەنجت نەک هەر لە مەیدانی زمان و شیعر و ئەدەبا لە ماوەی خزمەتی کۆمەڵایەتی بڵاوکردنەوەی زانستیشا، بزانە چەند جۆرە قەڵەمی زەق ئەخاتە پێش چاوی پەسەند و ئینصاف: وە گیانی مەولەوی بەشێوەی سلێمانی ژیاندەوە کە بەمە لە هەمان کاتدا ژینێکی تازە و نەمرت کرد بەبەر ئەم شێوەیەدا ڕێگات کردەوە بۆ تینوەکانی شیعر و ئەدەبی ئەم شێوەیە کە دەم بنێن بەسەرچاوەی شیعری هەرە ڕوون و هەرە پاکی بەڵکو هەموو خاکی کوردستانەوە. لەگەڵ مەولەوی چەند ژمارەیەک شاعیری فەرامۆشکراوی تریشت لە کفن دەرهێنا و گیانی تازەت کردنەوە بەبەرا. بەتاقی تەنیا نیشتیتە مل ڕۆژنامەچێتی و چاپخانەگێڕی بۆ سەردەمی تازە - ١٥-٢٠ ساڵ تاقە ڕۆژنامەی کوردستانی عێراق ژین و ژیانت گێڕا بەنووسینەوە بەسەرپەرشتی پیت چنی - چاپ و هەڵەگریەوە نووسینی هەڵبەست و پەخشانی ژین و ژیان بابەت بابەت جیا بکرێتەوە، ژمارەیەکی چەند گەورە کتێبی کوردیمان بۆ دێتە کایەوە ئەمە جگە لەو گشت کتێب و نامیلکەیەی بەجیاکار نووسراون. یان کراون بە کوردی و لە چاپدراون وەک کەمانچەژەن، دوانزە سوارەی مەریوان، مەم و زین... هتد.

ئەی ڕەنج و تێکۆشینی چەند ساڵەی قوتابخانەی زانستی چی بەگەواهی هەموو تێگەیشتوویەک یەکەم قوتابخانەی خۆماڵی -ئەهلی- بوو لە هەموو کوردستانا لەباری گەشەپێدانی هەست و وریایی نیشتمانییەوە. ئەی ژیاندنەوەی یاسا -تەقالید-ی

پێشینیان و جەژنی نەورۆز چی؟ ئەی خولْقاندنی بزووتنەوەی پێشخستنی ئافرەت چی لە کاتی برەوی کۆنەپەرستیدا لە شاری سلێمانی؟

مامۆستا پیرەمێرد ئەمانەی ژمارەمان کردن هەمووی یادگاری ژیانی ئەدەبی و نیشتمانیت زۆرترە بەرەو ڕووی لاپەڕەی تاریخ ئەبنەوە. بەڵام تۆ جگە لەمانە لە قووڵایی دڵی هاوڕێ و ئاشناکانتا یادگارێکی شەخصیت بەجێ هێشتووە کە ئەمەش هەتا ئەو دۆست و برادەرانە بەسەر دنیاوە لێیان بمێنێ لەبیر ناچێتەوە. لای من مایەی هەرە بەرز و ئاشکرای ئەم یادگارە سیفەتی کەرەم و بەرچاوتێریت بوو... تەنانەت لاپەڕەی کتێب چییە لەگەڵ مەولەویت بەش کرد جێگای ناشتنت نیوەی تەواوی بەر مامەیارە کەوتووە، لە هەموو ژیانتا نانێکت چنگ کەوتبێ لەگەڵ میوان کردووتە بەدوو لەتەوە ئەگەر هەردوو لەتی میوان خواردبێتی چوویت لە ماڵە خزم ئاهی سکت شکاندووە. پیاو بۆ خوا بڵێ ئەوەی چنگت ئەکەوت بیبەخشی هەر نانی ڕووت نەبوو بەپێچەوانەوە بەمانگانەی تەقاوتی بەچنگکەوتی ڕۆژنامە و چاپخانە بەهەموو جۆرێکی تر چنگە کرێ بەدەستت تەقەلات ئەدا کە گەنجینە و موبەقی ماڵت ڕووی سفرە و خوانت حەوزی میوەی هاوینانت هەمیشە ئەوەندەی شت تیابێ کە پێی بوترێ: نیعمەت!

ئەم نیعمەتە زۆرەش ئەوەندە بێ منەت ئەخورا جاری وا هەبوو هەرە بێ ڕواڵەتی هەموو بخۆرەکانی ڕەشید ئەفەندی ڕەحمەتی بێ باکانە پێی ئەوتی من تۆ ناناسم وە بۆ لای خواردن هاتووم بەم چەشنە ئەوەی بەبیری سپلەکانی دیوەخانا ئەهات تەنیا شێتیان بەدەمیش ئەیوت قوماربازیان لە دڵا ئەیشاردەوە جوامێری تۆیش بەڕادەیەک بوو لەسەر خوان و خواردنەکەت نەشێت زیانی لە ڕاستکردن ئەدی نە قومارباز کەڵکی تری لە درۆ و دووڕوویی وەرئەگرت.

بەڵام هەڵبژاردەی هاونشین لای تۆ لە پێش خۆراکی لەشا بۆ خۆراکی دڵ بۆ ڕابواردنی شاعیرانە ئەگەڕان. بۆ ئەو هەوا ئەدەبییە خۆیان ئەکوتا کە بەسەر کۆڕی شەونشینیتەوە تاوە تاوێک ئەکەوتە شەپۆلان - لە کاتێکا ئەگەر وەرزی زستان بوایە- پیرە زۆپا وا تاوی ئەسەند کە زۆر بەگران تۆزێ هەوا لە ژوورەکەدا ئەما بۆ هەناسەدان.

مامۆستا پیرەمێرد

لەهەر سەرێکەوە لێکی بدەینەوە ئەبینین کە تۆ پێویستی عومرێکی درێژی هەشتا ساڵیت زۆرباش بەجێ هێنا. ئەمجا چاوت بۆ ئێجگاری لێک نا لە دیمەنە جوانەکانی نیشتمانی خۆشەویست ماوەتە سەر ئەوە کە قوتابییەکانی تۆ بەپەسەندکەری بێ ئەندازە و جێگیری کەم تا زۆرتەوە، پیاوانە تێبکۆشین جێگا چۆڵەکەت پڕبکەینەوە لەو

جێگایەوە ناتەواو بەجێت هێشتووە دەست بکەین: بە دروستکردن و داهێنانی تازە. بەرۆیشتنی سەرومرِی بەرەو کەل بەهاویشتنی هەنگاوی درێژ و ڕاست و رەوان بەبێ دوودڵی بەبێ ترس و لەرز بەرەو ڕووناکی ئامانج ئەگەر ئەمە بۆ ئێمە پێکهات ئەوا هیچ گومان نییە هەم گیانی تۆ لە کردەوەمان شاد و خۆشنوود ئەبێت هەم ئەو برینە گەورەیەی کە کۆچی ئێجگاریت لە دڵمانا بەجێی هێشتووە سارێژ ئەبێت. ئەگەر چی هەستی پەسەند و پیاتا نازیمان هەرگیز ڕوو ناکاتە نشێوی.

گۆران، ئەربیل ١٩٥٠

بیرەوەریی جەژنێکی ئۆکتۆبەر

ئێوارەی جەژنی ئۆکتۆبەرە بەرِواڵەت و بەلەش لەبەردا لەسەر مێزێکی گازینۆدا دانیشتووم ئەحەسێمەوە؛ بەڵام لەپڕ دەنگێکی دەنگوباسی ڕادیۆ باڵە خەو لێخەرەکانی خەیاڵی کردم و بردمی، فڕاندمی بۆ دنیایەکی خۆش و سەردەمێکی دوو ساڵ لەمەوپێش.

ئێستا بەهەستی دەروونی و بە ورووژاوی بیرەوەری لە مۆسکۆی جەژنی ئۆکتۆبەری (١٩٥٨)دام، ئێوارەی جەژنە و لەگەڵ ئەندامەکانی تری بانگکراوانی عێراقیدا بۆ جەژنی گەورەی مرۆڤایەتی بیرەوەریی (٤١)ی شۆڕشی ئۆکتۆبەر، ئەو شۆڕشەی دنیایەکی تازەی وای دروست کرد، کە لە ئەفلاتونی یۆنانییەوە تا ویلایەتی بەریتانی فەیلەسووف و ڕۆشنبیرەکانی دنیا خەویان پێوە ئەبینی، کە باوکی فەلسەفەی ماتیریالیزمی، دایلەکتیکی مارکسی نەمر بەپێی ئەو کەرەسە و حیساباتەی لەبەر دەستیا بوو بۆ سەرگرتنی لە هەموو دنیادا بەیەک چاو ڕەنگی ڕێگای خەباتێکی خوێناویی دوور و درێژی ئەرِشت، ئەو شۆڕشەی، کە (لینین)ی بلیمەت لە پاش ئەوەی هەموو دیوێکی ناکۆکییەکانی ئیمپریالیزمی جیهانی تازەی هەڵسەنگان، سەری هەڵبڕی وتی: نەء لەم زرووفەی ئێستادا برایەتی و ئاریکاریی کرێکار و فەللاحی هەژار ئەتوانی لە شوێن کەلاوەی ڕەژێمی چاریی (قەیسەر)یدا بناغەی کۆشکی تازە دابنێت، کرێکار و فەللاح لەگەڵ ڕۆشنبیرە پێشکەوتووەکان شوێن پارتی کۆمونیستی سۆڤیەتی ئێستای (ئەوسا پارتی بۆلشەفیک) کەوتن و بەو ڕێگایەدا ڕۆیشتن، کە (لەنین) بەگۆڕێنەری (مطور)ی مارکسیزم پیشانی دان، چل و سێ ساڵ لەمەوپێش لەم شەوە پیرۆزەی جەژنی جیهانیی ئۆکتۆبەرا لە پاپۆڕی (ئۆرۆراوە) یەکەم گوللەتۆپی شۆڕشی چینی کرێکار گیرایە کۆشکی زستانەی چار، (کە لەوکاتەدا ئەندامەکانی

کابینەی فەرمانداریی بورژوازی تیابوو) لە سالۆنی کۆنگریسی سۆڤیەتەکانی ئەم کۆشکەدا (لەنین) بۆ یەکەم جار، کە چووە سەر دوانگا (مینبەر) یەکەم قسەیەک، کە لە دەمی دەرچوو ئەمە بوو: (هاوڕێکان ئەوا شۆڕشی کرێکاران و فەلاحان هاتە دی!) لە پاش ئەوەش پەلەکردنی لە پێکهێنانی سێ شت ویست (ئاشتی بۆ گشت، نان بۆ برسی، زەوی بۆ فەللاحی هەژار) ئۆتۆمبێلی مۆسکۆڤیچ بەشێنەیی ئەرِۆیشت و بەناو شەقامە خاوێنە پانە ڕووناکەکانا ئەیگێڕاین، جەنجاڵیی سەر شەقامەکان بەرێکوپێکی دڕیان بۆ ئەداین، کە ئەیانزانی میوانین، بەتایبەتی عێراقییەکانی چواردەی تەمووزی هەمان ساڵین، چەپڵەی زۆریشیان بۆ لێ ئەداین و دەستی سڵاویشیان بەگەرمی بۆ ڕائەوەشانین، خەڵک زۆر بوو، بەڵام ئێوارەی عارفەی جەژن بوو، ئەو لافاوە بێ سنوورەی لە دواترا دیمان هێشتا نەورووژابوو، ئەمە جەنجاڵیی شەقامەکان، خۆ ڕازاوەیی و چراخان هەر مەپرسە لە هەردوو بەری هەموو شەقامێک بەهەموو باڵکۆنێکەوە بەلاشیپانی دەروازە و پەنجەرە و کەمەری تارمە بەرزەکانەوە ڕەنگی ئاڵای سووری گەورە و بچووک ئاوی چاوی ئەبرد، کەم پەنجەرە بوو لە کۆشکەکانا ئاوازەی مۆسیقایەکی هێنەرە سەمای لێ دەرنەچێ، چراخان و گڵۆپی نیۆنی ڕەنگاوڕەنگ تارایەکی ڕەنگ پەلکەزێڕینەی ئاودامانیان دابوو بەسەر مۆسکۆی جوانا، مۆسکۆی دڵشادی جەژنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر و سەرت بەهەر شوێنێکی گشتیدا ئەکرد، کە لەبەر زۆری لە مۆسکۆدا وەکو هەموو شوێنێک گشتی بێ وایە، کە تەنها لە مەیانا کۆبوونەوە بوو، دوان دوان و دانس و مۆسیقا بوو، یان هەڵبەست خوێندنەوە و بەرهەمی هونەری پیشاندان بوو، ئەوەندەی لە وزە دابێ واتای دوان و وتە و هەڵبەستەکانت بۆ وەرئەگێڕِرا. زۆربەی ئەو وشانەی تەکەڵ تەکەڵ ئەتبیستن و ئەتبیستنەوە وشەی ئاشتی بوو، وشەی مرۆڤایەتی بوو، وشەی ڕزگاری و ئازادی و بەختیاریی مرۆڤ بوو.

ئەم هەموو دیدەنی و بیستەمەنیانە بەڕادیۆ و تەلەفزیۆن و بڵندگۆبێژ بەهەموو لایەکا بڵاوئەکرانەوە و، لە هەموو لایەک هەموو کەسێک ئەیتوانی بیان بینێ و بیان بیستێ، لە پیاو وابوو هەر بەردی دیوارە، بەڕۆژ بڵندبێژێک بوو دوانی بڵاو ئەکردەوە، بەشەویش ئەبوو بەپرۆژەکتەرێک لافاوی پرشنگی تیژی ئەدا لە ڕووی نموونەکانی شکۆ و سەرکەوتنی کۆمۆنیزم و، ئەیدا لە پەیکەر و نیگارەکانی ئەو نەمرانەی بەردی بنچینەی دنیای تازەیان داناوە، بەتایبەتی پەیکەر و نیگارەکانی (لەنین)ی نەمر، لەگەڵ جووتە باوکی بیروباوەڕ و ڕژێمی کۆمۆنیزم مارکس و ئەنگلز وەکو نەریتە کۆبوونەوە و نمایشی گشتی و ڕەسمی لە مەیدانی سووری کرەملین لە بەیانیی (٧)ی

مانگا لە سەعات (٩)ی بەیانییەوە بۆ سەعات (٣)ی پاش نیوەڕۆ دەست پێ ئەکا.

سۆڤییەتەکان خۆیشیان قسە لە ساردیی ڕۆژی ئۆکتۆبەر ئەکەن، لەبەرئەوە هەرلەوێشەوە ڕایان سپاردبووین، کە هەتا ئەتوانین لەبەرگا درێغی لە زیادەپۆشی نەکەین، شەقامە سەرەکییەکانی بەرەو (کرەملین) بەپانی و بەدرێژیی مەیدانی سوور و، مەیدانی سووریش بەپڕاوپڕی ژاوەیان ئەهات لە نمایش و تەماشاکەرانا، دەستەی جۆرەکانی هێزەکانی سوپای سوور دەست پێکردنی نومایشیان کردەوە، ئالاّی سووری پانزە کۆماری سۆسیالیستی یەکگرتوو بەداس و چەکووشە سپیەکانیانەوە بەبەر دەممانا کشان، لە پشتیانەوە ڕێچکەی تیپەکانی ئەو سوپایەی کۆمۆنیزم و ئاشتی و ئازادی ئەپارێزێ، بەچەکی سامدارەوە دەستی کرد بەهاتن، ئەم تیپانە ئەوەندە جۆرجۆر بوون و، ئەوەندە زوو تێپەڕین، پیاو مێشکی ڕانەئەگەیی بەسەرنج لێدانی وردیانا و، بەوەرگرتنی وێنەی تەواویانا، نەک ئێستا کە دوو ساڵی خشتی بەسەرا تێپەڕیوە، هەر لە ئێوارەی ڕۆژی نومایشا، کە مێشکی خۆم ئەگووشی بۆ بیرکردنەوە تەنیا فیلمێکی سینەمایی تیژم ئەهاتەوە بەرچاو، کە هەر زنجیری تانکی زەلام زەلام و تایە و چەرخی وردودرشت خێرا تیا ئەسووڕایەوە، لە دەوری لوولە تۆپی درێژ درێژ و، لە دەوری نموونەی ڕۆکێتی (ساروخی) زەبەللاح زەبەللاح، هەر لە هەمان کاتا جۆرەکانی هێزی هەواییش بەژوور سەرمانەوە هونەری نەبینراویان پیشان ئەدا و، لە پاش ئەوان نومایشی گەل دەستی پێکرد، ڕیز و ڕێچکەی پاش و پێشکەوتنی تیپەکانم لەبیرچووە، تیپەکانی (کۆمسۆموڵ و پیۆنیرو) قوتابیانی دانشگا و زانستگاکان و کرێکارانی کارگاکان و فەللاحەکانی (کۆلخۆز و سۆفخۆزەکان) دەستە دەستە تیپی گشت جۆرێکی ڕێکخراوەکان، تیپی نوێنەری گەلانی هەموو دەوڵەتە سۆسیالیستەکانی تر، هەموو بەئالاّ و دروشم و بەرهەمی هەموو کۆمارە سۆسیالیستەکانەوە، هەڵسووڕان و داهێنانی خۆیانەوە لەبەری مەیدانی سوورا لەچاو ون بوون، ئێمە لەسەر بەستەڵەکی پلیکانە (مدرج)ە، بەردینەکانی مەیدانی سوور وەستا بووین، ملمان بەسەرشانی یەکترا درێژ ئەکرد و سەیری تێپەڕینی نومایشکارەکانمان ئەکرد و چەپڵەمان بۆ لێ ئەدان، یان وەڵامی بانگمان ئەدانەوە.

لەگەڵ ئەوەی سەرمای مۆسکۆ و شەکەتی وەستان و تەماشا هەتا ئەهات زۆریان بۆ ئەهێنایین؛ بەڵام ئەو گەرمییەی، کە لە میوانداری مۆسکۆییەکان ئەمان دی هێزی بەرگەگرتنی لەو زۆرهێنانە بەگوڕتر کردین، شەڕابی گوڵاوی گەرمیان ئەدایە دەستمان و پەرداخ لەسەر پەرداخ ئەمان نا بەسەرمانەوە، بەمە تینێکی گەرمیمان ئەکرد بەسەر

موچڕکە ساردەکانی بڕبڕەی پشتمانا.

هەرچۆنێک بێ تا پێنج سەعات خۆمان گرت، وە بۆ گەڕانەوە بەمە ئاگاداریان کردین، کە تیپی نومایشکاری ئەوتۆ لە دواوە نەماوە، بەرامبەر بەشەقڵی گشتی تێکڕایی ڕێچکەی نومایشتەکە پوختەی تێ چەسپاوی یادم ئەوەبوو، کە نیگاری هەرەزۆر هی (لەنین) دروشمی هەرە دیار کۆتری ئاشتی، زینەتی دەستی گشت باڵۆنی ڕەنگاوڕەنگی لاستیک بوو.

لە گەڕانەوەی بەرەو ئوتێلمانا لە نومایشت لەناو ئوتومبیلەکەدا لێکدانەوەی دەروونیی مێشکی بەگیر هێنابووم.

یادگاری (لەنین) و نیشانەی ئاشتی لە قووڵایی دڵی هەموو هاونیشتمانێکی سۆڤییەتیدا ئەژین، ئاشکرایە ئەی تۆ بڵێیی باڵۆن هەڵواسین نیشانەی ساکاری عەزمی بێ سرەوتی سۆڤیەتی بێت بۆ زاڵبوون بەسەر هێزە هەرە یاخییەکانی سروشتا؟ ئەو عەزمەی کە ئەوەتا ئالاّی سووری کۆمونیزم بەمانگ و ئەستێرەکانی ئاسمانا ئەگێڕێ.

مەولەوی و شیعری موناسەبەت

شیعری موناسەبەت لە ئەدەبی هەموو نەتەوەیەکا هەیە، بەڵام نەک بەو زۆرییەی کە لە ئەدەبی ئێمە و گەلەکانی دراوسێمانا بەرچاو ئەکەوێ.

دەستووری گشتیش لەم پێناوەدا ئەوەیە، کە موناسەبەت ڕەنگە بتوانین هی بابەتی دلّداری لێ دەرکەین، شیعر گەلێ پێپیلکە لە قوللە زێڕینەکەی ئەچێتە خوارەوە، تا ئەیگەیەنێتە شوێنێک، کە لەگەڵ قسەی ڕەشۆکیی سەرزمانی ڕۆژانەمان جیاوازییەکی ئەوتۆی نەمێنێ.

ئەمە هەرچەن لە سەرێکەوە پیاو لە شیعری موناسەبەتا بێزار ئەکات، لە سەرێکی ترەوە تەرازوویەکی سووک و خۆشبەزی ئەداتە دەست بۆ هەڵسەنگاندنی نرخی ئەدەبی ئەو شاعیرانەی توانیویانە لە بوارێکی وا کەم ئاوا بەمەلەوانی تەکانی پەڕینەوە بدەن.

لەگەڵ ئەوەش لە زۆر زەمانا جارجارێک بەهرەداری وا هەڵکەوتووە لەباتی ئەوەی نرخی (بەدیعی) شیعر بەموناسەبەت نزم کاتەوە موناسەبەتی ئەوەندە هەڵبڕیوە گەیاندوویەتییە ئەو ئاسمانە بەرز و جوانە کە پەری شیعر نەتوانێ تیا بژی و ماوە بدۆزێتەوە بۆ پەڕبازی بەشاپەڕە نەخشینەکانی.

لە زمانی ئێمەدا «مەولەوی» شاعیری، بەناوبانگی شێوەی هەورامییانە، یان گشتی

تر بڵێین (شێوەی گۆران) لەو چەشنە بەهرەدارانەیە، ئەم شاعیرە بلیمەتەی کورد، کە ڕەنگە لەبەر دووریی شوێنەواریی باری شێوەی زمانەکە (لە ناوچەی هەولێر کەمتر ناسرابێ)، بەشی زۆری شێوە هونەرییەکانی لە دایکی موناسەبەت زاون، گەلێ جار موناسەباتی بێ ڕەنگ و ڕواڵەتیش، زۆر دوور نەڕۆین، مردنی کوڕی کوێخایەکی عەشیرەتی جاف، وەرگرتنی تەسبیحەک بەدیاری لەلایەن ئاشنایەکەوە، وەرگرتنی نامەیەک لە هاوڕێیەکی دوور، چنگ کەوتنی شووشەیەکی گوڵاودان؛ بەڵام بۆتەی وەستاکارانەی مەولەوی هەرگیز شتێکی تیا نەتواوەتەوە، کە ڕەوا نەبێ لە قاڵبی بێگەرد و ساغی شیعری ڕاستەقینەدا دابڕێژرێ بەمانای سەرەوە بۆ کوڕی کوێخاکەی جاف، کوڕی مەحموودی یار وەیس، شیوەننامەیەکی درێژی داناوە، ئەگەرچی لە دوو بەرگەکەی دیوانی چاپکراویا بڵاونەکراوەتەوە؛ بەڵام گومانم نییە لە هەڵبەستە هەڵبژاردەکانی ئەوە، هەروەک لە نموونە هەرە بەرزەکانی شیوەننامەیە لەسەر پاکی ئەدەبی کوردیدا.

داخم ناچێ، کە لەم کاتەدا هەڵبەستی ناوبراو لە وزەی دەستەڵاتما نییە تا بۆ ساغکردنەوەی قسەم بیخەمە پێش چاوی خوێندەوارانی خۆشەویست، بەناچاری ئەمەوێ لە ڕێگایەکەوە بۆ بەڵگە هێنانەوە بچم، کە زۆرتر لە یاریی هەی بەخت (یانصیب) ئەچێ، ئەگەرچی لە سایەی گیانە بەرزەکەی مەولەوییەوە بردنەوە تیایا سەدی سەد کەمتر نییە.

ئێستا ئەوا (هەردوو بەرگی دیوانەکەی لەبەردەستمایە، بەڕێکەوتی ڕووت بەرگێکم هەڵگرت)، بەرگی دووەم دەرچوو، هەر بەهەمان ڕێکەوت کتێبم کردەوە، دەستم کرد بەچاوگێڕان بۆ پارچەیەک کە بەموناسەبەیەک وترابێ، پاش وەرگێڕانی دوو لاپەڕە (دیاری بۆ ضیاءالدین)م دی، با تەقەللا بدەین ئەم هەڵبەستە وەک نموونەیەک لە خەرمانی گشتیی مەولەوی بدەینە بەر ڕووناکیی تاقیکردنەوە.

مەولەوی پارچە کاڵایەکی ملپێچی دەستووری سەردەمی خۆی بەدیاری ئەنێرێ بۆ ئاشنایەک، کە لە دیوانی چاپکراوا وەکو وتم خوالێخۆشبوو (شێخ ضیاءالدین)ی بیارە نووسراوە؛ بەڵام لە نوسخەیەکی تری دەستخەتدا دیومە زیاتریش ماوەی چەسپینەدڵی هەیە، کە بۆ نێرراو (ضیاءالدینە)، هاوڕێیەکی تەریقەت و شیعری قەلەندەر مەشرەبی مەولەوی بووە، (کاک ئەحمەد) ناو لە دێی پریسی نزیکی هەڵەبجە دانیشتووە.

هەرچۆنێک بێ، ملپێچێک ئەوەندەی دەستەسرێک کەتان، یان بلووری مەگەر لە ناوەندی دڵدارانی وەک (مەم و خاتوونە زین) یان (فەرهاد و شیرین) یان (شەم و

دێوانە) هاتوچۆی کردبێ، ئەمجا هەڵبگرێ بەدڵیا بێت، بەو ڕەنگە وردە نیگاری ڕەنگینی شیعر و ئیلهامی بچنێ؛ بەڵام بڕوانن نیگارخانەی خەیاڵی مەولەوی بە چ وردە هونەرێکی شیرین و دڵگیر ئەم پارچە بلوورییە ئەڕازێنێتەوە:

ئەوا یەک دانە پەتیەی نایابم بۆ ناردی
دەستکردی هونەریی وەستاکانی بەغدایە
پەتیەیەک، کە لە تانوپۆی پەتای خۆشەویستی چنراوە
لە پەڕەی جەرگم سپیترە، کە لەناو لافاوی مەینەتا شۆراوەتەوە
نازکتر لە نازی ئەو کەسەی، کە جێگای نیازمە!
وەکو کەوڵەکەی مەجنوون بیدە بەشانتا، بەدەشت و هەردەکانا سەری بۆ هەڵگرە،
بەو گشت باری دەرد و پەشیمانییەوە کە هەتە،
بەئێسکی ڕەقوتەقی باڵا بەرزەکەتەوە،
بگەڕێ و جارجار هەناسەی ساردی بۆ هەڵکێشە.
با پیرەپەتیە، بەدەم با و هەناسەوە بشەکێتەوە
وەک ئەو بەیداخانە، کە بە باڵا بەرزەکانەوە،
لەسەر قسن و گۆڕستانی مردووەکان ئەشەکێتەوە

ئەمە مەزموونی هەڵبەست بەپەخشان، لە پاش سووکە دەستکارییەکی زۆر کەم لەلایەن خۆمەوە.

پارچە پەتیە لە کونجی دوکانی پەست و تەنگی بازرگانەوە، لەناو هەوای خنکاو و تاریکی ژێر گومەزی ناو بازاڕەوە، بەنووکی قەڵەمی (مەحوی) گەیشتە ناوەڕاستی گومەزە شین و ڕووناکەکەی ئاسمانی ژوور سەلای دەشت و دەر، گەیشتە بەروچۆمێکی وا، تیرە شیعر و تیرە خەیاڵ، کە بێ ئەوەی هەست بە پەلکێشانی ڕاستەوخۆی مەولەوی بکەین، خۆمان ئەبینین یاڵەویاڵ شوێن دێوانەی هەردەکێڵی (پریس) کەوتووین هەروەکو مناڵ بەدەم نەشئەی جوانیی بەهارەوە، مێرگا و مێرگ دووی فڕەفڕی باڵە سپییەکانی پەپوولەی گەڕۆک ئەکەوێ. دوایی ئەبینین (مەولەوی) بە یەک دوو سەرە تەشوێی هونەر بەژنوباڵایەکی بۆ دێوانەی هاوڕێی تاشیوە، کە ئەوەندە شاعیرانە و ڕووناک دیارە، نە دێوانە هەرگیز بەئێسقانە ڕەقوتەقەکەی خۆیەوەی دیوە، نە ئێمەش لە پێش خوێندنەوەی مەولەویدا بەقامیش ئاڵای سەرگۆڕستان و قسنەکانەوە هەستمان پێ

کردبوو، که له کوردستاندا زۆرتر جێگایان، یاڵێکی بەرزە، یان گردێکی سەوز له نزیکی ئاوەدانییەوە.

(ئەو پەیام ڕاسپێرییەش، ئێمە له هونەری شیعری ڕووت، نەک شیعری ئامانج و ئایدیاڵ چاوەڕێی ئەکەین)، له وەرگرتن و پڕ بەدڵ چەشتنی ئەم هەستە جوانە بەولاوە نییە، که (مەولەوی) تەنانەت له شیعری موناسەباتیشا وا بە زاڵی و بەوەستاکاری پێمان ئەگەیەنێ.

لاپەڕەیەک له تەئریخی ئەدەبی کوردی
مەلا مستەفا بێسارانی پایەی له شیعر و ئەدەبا

شاعیری گەورەی شیوەن و موناجات، مەلا عەبدولرەحیمی مەعدوومی، که زیاتر بە (مەولەوی) ناوبانگی دەرکردووە دوایی هەڵبەستێکی موناجاتی خۆی وەها هێناوە:

هەورامی

موطریب بەو بەداد دڵگیریمەوە
پیری، ها، ئاما وە پیریمەوە
نەوات وێرانەی دڵ کەرۆ ئاوا
چەنی بەستەی فەرد بیساران مەئوا
ئیستە گرد جە وەخت نادانیم بیەن
فەصڵی سەرمەستی و جوانیم بیەن
ئێستە ها جەگرد پەشیمانم بەرد
نۆبەی پیریمەن، جوانیم و بەرد
وادەی پیریمەن، یارانم تۆبە
تۆبەی تۆ بەمەن، کەرەمدار تۆبە

***

کوردی

موطریب بێ بەداد دڵگیریمەوە
(پیریی) ها واهات بەپیرمەوە
نەوات وێرانەی دڵ بکا ئاوا
بەسۆزی بەستەی (بیساران مەئوا)

ئەمە گشت، کاتی نەزانیم ڕوویدا
ئێستا وا له گشت دڵ پەشیمان بووم
نۆرەی پیریمە، جوانیی له دەست چووم
وادەی پیریمە، گەیشتمە تۆبە
تۆبەی تۆبەمە، کەرەمدار تۆبە!

***

له جێگایەکی ترا بۆ خاڵۆی کۆماسی (ئەحمەد بەگ) ناوێ شاعیر ئەنووسێ:

هەورامیانە

تەشریف با وەرە جەرگەمان جەم بوو
بەل وەی (جەم) خەمی جەلامان کەم بوو
(بێسارانی)یەن نەتوی فەردی من
خەم چەنی خەمان زومە بۆ ساکن

***

کوردی

تەشریف بێنە با کۆمەڵمان جەم بێ
بەڵکو بە جەمی خەم سەنگی کەم بێ
(بێسارانی)یە نیوەی بەیتی من
خەم لەگەڵ خەما زوو ئەبێ ساکین

ئەم بێسارانییە کێیە، که ئەوەندە بەرزبووە، مەولەوی له ڕێگای تێهەڵکێشەوە (تەضمین) ئەیکات بەتەرجومانی سۆزی دەروون و جۆشی لێکدانەوەی خۆی؟

هەر بەوەشەوە ناوەستێ، بڕوانن له شوێنێکی ترا بەرامبەر بەم شاعیرە چ زبانێکی ئەخاتە کار:

هەورامیانە

هەی ڕەحمەت ئەو قەور سەودایی کاملّ
سەرمەشقی مەینەت (بێساران) مەنزڵ
یانە وێرانیی هەر بەمن یاوان
مەتاو و گرتەی کەس و تر دامان

***

کوردی

هەی ڕەحمەت لە گۆڕ سەودایی کامڵ
سەرمەشقی مەینەت (بێساران) مەنزڵ
کڵۆڵیی تەنیا بەمن فێرە و بەس
لەمن بەولاوە ناوێرێ بە کەس!

***

شاعیرێک، مەولەوی بەسەرمەشقی مەینەت و سەودایی کامڵ بزانێ، هیچ گومان نییە شاعیرێکی بەنرخ و نایابە، بەکەڵکی ئەوە دێت بدۆزرێتەوە و بناسرێ و بخرێتە بەرچاو، بەتایبەتی بۆ نەتەوەی ئێستای کورد، کە نەک دوو چاو، چوار چاوی تاسە و ئارەزوو بۆ میراتی ئەدەبی پێشینانی ئەگێڕێ؛ بەڵام دەستووری بەگەل ناسین و پێش چاو خستنی شاعیرێک وەکو هیچی تر نییە، لەبەرئەوە دڵ ئەخوازێ ئەو لایەنانەی، کە چاپی ئاساری پێشینانیان گرتۆتە ئەستۆ پەلە بکەن، بەڵکو ڕۆژێ زووتر دیوانی ئەم شاعیرە پێشکەش خوێندەواران بێ، بەجۆرێک کە دیوانی (بێسارانی) وا ئەزانم ڕۆژی بڵاوبوونەوە ڕۆژی لای ژوور و گرتنی ناوبانگی مەعینێکی چەندانی نابێ، بۆ سەلماندنی ئەمە بەڵگە بەڕووەوە هەیە.

لە هەموو سەردەمێک و وڵاتێکا خوێندەوارانی ئەدەب و شیعر لە بارەی خوێندەواری و ئەقافەتەوە لە دوو چینی ئەساسی زیاتر نەبوون، چینی بەرز، چینی بۆرە پیاو.

هەروەکو لە تەئریخی ئەدەبا بەرچاو ئەکەوێ بۆ شاعیرێک تەختی ناوبانگی ڕاستەقینە، هەمیشە بەدەستیاوی ئەم دوو چینە دانراوە، هەرچی شاعیرە خۆراکی گیانی بەچ ئەندازەیەک پێشکەشی هەردوو لایان کردبێ، بەو ئەندازەیە دەستیان داوەتە دەستی یەکتری، بۆ ژیاندن و جاویدان کردنی ناوی.

لە خوێندەوارەکانی شیعری (گۆران)ی هەورامیانەدا سەرکردەی چینی بەرز دیارە، بەبێ ترس لێگرتن، (مەولەوی) هەڵ ئەبژێرن، لای ژوورەوە دیمان (مەولەوی) بەچ چاوێکی ئاشنایەتی و حورمەت تەماشای (بێسارانی) کردووە، چەن فەرد (بەیت)ێکیشمان بەرچاو کەوت، کە هی بێسارانییە و تێهەڵکێشی شیعرەکانی خۆی کردووە.

هەر لەو بابەتەدا، تەماشای فەردەکانی دوایی هەڵبەستی (مەولەوی)ش بکەن:

هەورامیانە

غەریب بیەم چەنیم کەرەم نەمانا
دە سەد قات بەریم خەدەنگی شا

نامەکەی گۆران بۆ پیرەمێرد(*)

هەڵەبجە ٤-٤-١٩٣٢

ئوستادی موحتەرەم.!

ڕەنگە لە بیرتان چووبێت: هاوینی ڕابردوو لە دوکانی حەماغای عەطار بەملاقاتێکی بچووکتان، فیضی گەورەم چنگ کەوت بەرامبەر بە مەلەکەی شیعرم، لە ضمنی تەشویقا متفائل دیار بوون. هەرچەن ئەم التفاتەم حرفیاً بەجدی وەرنەگرت، بەڵام چونکە لە شەخصیەتێکی صلاحیتدار و تجربە دیدەی شیعرەوە صادر بووبوو حاشا ناکەم، قوەتێکی مؤثری بەهیوام بەخشی . ذاتا پێش ئەوەش مەفتونی (پەری شیعر) بووم ئینجا بەهەموو ئیشتهایەکەوە تێبی ئاڵام (یاخۆ لەشێکی ئەثیری ئاڵام، کەهەر ساتە بەڕەنگێک، لە شکڵی ئەوا دێتە پێش چاوم...

حاصڵی چ ئەوبێت، چ شەیطانێک لە شکڵی ئەوا بەرامبەر بەخوێنێکی زۆری جگەرم دڵی نەرم بووە، چەند جارێک خۆی تەسلیم کردووم... بەری ئەم عیشقە ئاگرینە چەند ڕۆڵەیەکە، هیچیان لە هیچیان ناچن و هەریەکە خوێنێکی جیاوازیان بەلەشا ئەگەڕێت. بەعضێکیان دڵۆپێک چیبە خوێنی کوردیان تیا نییە، بەڵام کەم و زۆر جریانێکی پەری پەتی لەناو دەماریانا هەیە بەعضێکیشیان بەعەکسەوە...

لەم ڕۆژانەدا لەدەمی خۆر کەوتنا، لەناو مەنزەرەیەکی جوانی بەهارا، ئاخر بێچوومان هاتە دنیا، بەخوێن، بەکاڵا، بەباڵا، لەبەچکەی کورد، لە ڕۆڵەی پەری ئەچوو... لە خۆشیانا وەختەبوو گەشکەم پێ بگات... نەختێک یان گەلێک لاواز بوو... مع مافیە لاوازی لای من مەطلەب نەبوو. من تەلیسمی سک و زای شیعرم ئەویست شیعری

(*) ئەمە نامەیەکی مامۆستا گۆرانە لە بەهاری ٩٣٢دا لە هەڵەبجەوە ناردوویە بۆ پیرەمێرد، لەسەرەتایی گرتنەبەری ڕێبازی تازەی شیعریا، داوای دەربڕینی لێ ئەکا لەبارەی ئەو ڕێبازە و بەرهەمی ئەو ڕێبازەوە. کاک محمد رسول هاوار لە نامەخانەی کاک مصطفی صائبدا دۆزیویەتەوە. ئەم نامەیە بەڵگەیەکی گرنگە لە ژیانی ئەدەبیی مامۆستا گۆراندا، وە لە هەمان کاتیشا نموونەیەکی جوانی ئەدەبی پەخشانی ئەوسایەتی. ئێمە تەنها دەسکاریی شێوەی نووسینەکەیمان کردووە. -کۆکەرەوە-

کوردیم بۆ ساغ بێتەوە.

ئا بەشەوقی ئەم ئاوات و ئەحلامە شیرینەوە -کەلەپاش تاریکستانی- گومڕایی- وەک نوری ئیمان ڕۆحی لە ئەشکەنجە ئازاد کردم -کەوتمە ناو کۆڵانەکانی هەڵەبجە... بەتەما بووم شەهادەتنامەی جنسیەت، بۆ ئەم جگەرگۆشە عەزیزەم بەهیئەتی اختیاری (وڵاتی خەیاڵ) تەسدیق بکەم...

هەیهات! هیئتی اختیاریە، بەجلی بێگانەوە نەبی پەریزادە ناناسنەوە.

وتیان: پۆپلانەی متنبی و معری عەرەب، مجەوهراتی حافظ و سەعدیی عەجەم، متوموورووی نەفعی و باقیی تورکی پێوەنییە. لەبەرئەوە- طبیعي- لە ڕەونەق و جاذبەی جمال محرومە. ئەتوانین بڵێین!- هیچ وێنەیەکی لەپەری شیعر و خەیاڵ ناچێ، هەروا سەرم سوڕما... چەن جارێکی تر، بەسکەی قەڵب و ناڕەواج، بەدراوی، بێگانە – اشهد باللە-م لەم ذاتانە کڕیوە نازانم ئەوان سکەی ساغ ناناسن یا من حەقایق پێچەوانە وەرئەگرم؟...

بەشکو ئەوان موصیب بن؟ بەشکو من عیلەتێکی نەفسیم لەگەڵ بێت، سەلامەتی فکر و ذوقی تێکدابم؟! بەشکو من لەڕێگەی ضلالت بم...

شەیطانێکی فاحشە، بەعشقێکی حەرام، بەعشقێکی سەفیلی ملوث ئیغوای کردبم؟!

ئەفسوس!... عومری جوانیم بەخەسار گیرا لە پێناوی عەشقێکا کە مایەی هەیکەلی موقەدەسی خاتیرەی حەرامزادەیەک دەرچوو!...

بەدەم ئەم چەشنە مجادلەوە، لەبەینی یأس و تردداا بیابانی خەیاڵم گرتە بەر، نازانم کەمم پشکنی؟ زۆرم پشکنی؟ ئەوەندە ئەزانم لەپڕ بەرامبەر بەمەنظەرەیەکی عولوی حەپەسام... لەجێی خۆم-هەروەک مێخ داچەقیم لەسەر یاڵێکی بەرزی سەوز، پڕ گوڵاڵە، داوێن دارستان لەژێر سێبەری ڕەنگاوڕەنگی چەن پەلە هەورێکی تەنک تەنکا دەروێشێکی نورانی بەرامبەر بەڕۆژ ڕاوەستابوو... پڕ بە دۆڵەکەی بەردەمی – کە چەمێکی گەورەی پێچ پێچۆکەی هاژەهاژ، پیا ئەکشا، پەپوولەی هەزار تەرحە ئەجریوایەوە هەزاران بێچووە پەری بەدەوروپشتی سەریا هەڵفڕەهەڵفڕیان بوو کە هەریەکەیان ئەوەندەی کۆترێکی تەقلەباز ئەبوون، بەڵام گەلێ جوانتر بوون، ورشەورشی پەپوولەیان گەلێ زیاتر بوو، دەستی ڕاستی، عاسایەکی پرشنگاوی درێژی پێ گرتبوو. بەدەستی چەپیش، دڵێکی لاوی خوێن گەرم و پرنەبضی بەسنگی خۆیەوە نوسانبوو پرچێکی خاوی درێژ وەک چۆڕی شیر بەسەر شان و ملیا پەخشان بووبوو... ڕیشێکی سپی سپی، سەرسنگی لەگەڵ بەشێکی زۆری دڵە جوانەکەی باوەشی داپۆشیبوو...

دەستی عاساکەی لێ هەڵتەکانم... بەهەڕا کردن ملم نا بۆ لای... لەپاش زیارەتی داوێنی کەوڵەکەی بەخشوعێکەوە پرسیم:

قوربان! بێ ئەدەبی نەبێ- ئێوە کێن؟ بەزەردەخەنەیەکی شیرینەوە جوابی دامەوە: (قەلەندەر)(١)

ناسیم.. ئیتر حاجەت نەما بەپرسین: لە مەعنای عاساکەی دەستی، دڵە تازەکەی باوەشی، ڕاوەستانی لەناو ئەم مەنظەرە شاعیرانەدا... گورج پەلی هەتیوە بەدبەختەکەم گرت و فڕێم دایە بەرپێی... دەستم کرد بەباخەڵما صورەتی شەهادەتنامەکەم دەرهێنا- کە ئیمزا نەکرابوو و تەقدیم کرد... بە ئیصرارێکی ئیسترحامکارانەوە دەستم کرد بەلالانەوە:

«تو ئەم جێگا موقەددەسە! تو ئەو شیعارانەی بەهەردوو دەست گرتووتن! هەرچی ڕاستە ئەوەم پێ بڵێ...

ئەم هەتیوە حەڵاڵزادەیە یا حەرامزادە؟ ئەگەر حەڵاڵزادەیە با نەجاتم بێت لەدەست ئەشکەنجەی وەسوەسە، ئەگەر حەرامزادەشە، با جەرگی دایکە فاحشەکەی بسووتێنم، زیندەبەچاڵی کەم!!...»

لەو حەلەوە بەئاگری چاوەنواڕی ئەتوێمەوە: ئاخۆ کەی بێ- حوکمی قەتعی- لە قەلەندەری محترم ببیەم؟

عەبدوڵڵا سلیمان(٢) – هەڵەبجە

نامەی گۆران بۆ عەلائەدین سەجادی

هەولێر ٦/١١/ ١٩٥٠

کاک عەلائەدین

ڕۆژتان باش! نووسراوەکەتم چوارشەممەی ڕابوردوو، هەر ئەو ڕۆژە کە من نووسراوێکم بۆ خستبوویتە پۆستە پێگەیشت، ڕۆژی هەینیش کتێبەکان وەرگیران، ئەگەر ناساغییەکەی جاری پێشوو باست کردبوو هەڵامەت بووبێ، سوپاست ئەکەم ئەویش گەیشت، سێ ڕۆژە خراپ -نەء- بڵێم باش! داومی بەزەویدا، چونکە ئەم سێ ڕۆژەم، لە سایەی ناساغییەوە بە بەرچاوتێری ڕابوارد، نەوسم نەچووە سەر خوانێک نەتوانم

(١) مەبەستی لە پیرەمێردە.
(٢) هێشتا گۆران نازناوی- گۆران-ی لە خۆی نەنابوو بەناوی عەبدوڵڵا سلیمان-ەوە ئەینووسی.

بیکرِم، چی لەمە باشتر ئەبێ بۆ ڕۆژی لاتی؟

بەهۆی گەیشتنی کتێبەکانەوە تەنگانە خەریکە بەسەر ئەچێ، بێ ئەوەی خۆم هیچ تەشەبوسێک بکەم، دائیرەی مەعاریف تەرتیباتێکی دامەزراندووە بۆ ساغکردنەوەی (١٠٠) دانەیەک لەو ڕووەوە سەرفیاتی هەولێر ئەمجارە خراپ نابێ.

ئەمجارە لەگەڵ ئەوەی چاپ بەرەو تەحەسون چووە دوو شتم بەدڵ نەبوو:

١- جیاوازیی حەجم - بەئاستەمێک - لەگەڵ بەهەشت و یادگار، لەبەر نیازی تەجلیدی هەموو بەرگەکان لە پاشەڕۆژا.

٢-خراپیی بڕین:

بۆ تەقریزەکە سوپاستان دەکەم، چێژ (ذوق)ی کۆن و نوێت جوان تەحلیل کردووە، ئەگەرچی تەنگی جێگا ناچاری کردووی زۆر بەکورتی پەنجەی بخەیتە سەر، دڵ ئەخوازێ لە هەلی خۆیا لەم زەمینەدا دەست و قەڵەم پەردەدارتر ڕادەن، چونکە وا دەرئەکەوێ گەلێک خوێندەواری کورد ئەم مەوزووعە سەرنجی ڕانەکێشاون تا ئێستا.

نازانم ئەحمەد هەردی و شێخ ڕەئووف هاتنە بەغدا یان نا؟ ئەگەر هاتبن ئاخۆ کتێبەکان کێی تر وەری ئەگرێ؟

پژمین و کۆکین -باوەڕ بکە هیی بێ تەقەوڕەقە! - لێم ناگەڕێ. با پتر سەری هەردوولا نەیەشینم، خواتان لەگەڵ!

براتان: گۆران

نامەیەکی گۆران بۆ گیوی موکریانی

بەندیخانەی سولەیمانی ١٩٥١/٧/٨

برام مامۆستا گیو!

ڕۆژتان باش! نامەی دڵسۆزیتانم وەرگرت. لە تاریکی بەندیخانەدا دڵم گەشایەوە پێی؛ بەڵام بەندیخانە وەنەبێ ئەوەندە تاریک بێ! یان خواستی پیاو خۆی ئەتوانێ باش ڕووناکی کاتەوە بۆ بەرچاو بینین و ڕۆیشتن بەرەو ئامانج!

نامەکەی پێشووتانم وەرنەگرتووە، ئەبێ بەناونیشانی هەڵە ناردبێتتان، منداڵەکان دەستتان ماچ ئەکەن، دایکم و دایکیان چاوی منداڵەکان و چاوی دایکیان ماچ ئەکەن، لەگەڵ دەستی دایکت.

ڕابواردنی بەندیخانەم زۆر بەدڵی خۆمە، هۆی حەسانەوە و خوێندنەوەی تیا مشەیە؛

بەڵام لەبەرئەوەی کلک لە ژێردەستی میری دایە، مەعلووم نییە ئەم بارە تا کەی ئەخایەنێ، هەرچۆنێک بێ، منیش کەرم کۆڵوبارم سووکە، بۆ کوێ ئەفەرموون، وە چۆن ئەفەرموون ئامادەم لە خزمەتیانا بم؛ بەڵام چەق چەقەی ئاشەکەم تەقەتەقی لێ نابڕێ، ئەوانیش وا دیارە هەر ئەو تەقەتەقەیە دەماریان ئەگرێ و، لە عاستم وەک گای هار تۆڕییان ئەکات، منیش هەر ئەوەم لە دەست دێ هەتا بمێنم تاوتاو دەستەسڕی سووریان هەر پیشان دەم بۆ ئەوەی لە قۆچ وەشاندن نەکەون - ناڵێن خوا دنیای بۆ سەیری خۆی دروست کردووە؟ باوەڕ ناکەم سەیر لەمە خۆشتر بێ: هەڵسووڕاندنی گای سپیی گەورە و گوێرەکەی ڕەشی بچووک!

ئەمانە ڕمووزی بەندیخانەن؛ نازانم تاقەتت هەیە تێیان بگەی؟

ئیتر هەر بژین بۆ براتان: عەبدوڵڵا گۆران

شارلی شاپلن
هەڵگری پاداشتی ئاشتیخوازیی ئینتەرناشناڵ

شاری شاپلن بەبۆنەی چوونە ساڵی (٧٠)ی تەمەنییەوە هەزاران نامە و تەلگرافی پیرۆزبایی لە هەموو لایەکی دنیاوە وەرگرت، پەیامی ئەمیش بۆ دنیا لە ئاهەنگەکەیا ئەمە بوو:

«هیوام وایە بتوانین چەکی ئەتۆمی و چەکی هیدروجینی لەناو بەرین، لە پێش ئەوەدا ئەوان بتوانن ئێمە لەناو ببەن، پێویستە ئاشتیمان لەناوا بێ و گیروگرفتەکانمان لەسەر مێزی گفتوگۆ چارە بکەین، نەک لە مەیدانی شەڕا.

پاشەڕۆژی جیهان مێشکی بیرکردنەوەیەکی تازە ئەخوازێ، پێویستە هەرچی هێزی تێگەیشتنمان هەیە بیخەینە کار بۆ ئەوەی بیرکردنەوەمان دوورخەینەوە لە گرتنی ڕێگای خوێنڕێژی بۆ هەڵگرتنی هۆیەکانی ناکۆکیمان!»

«لە بڵاوکردنەوەی ئەنجوومەنی ئاشتیی جیهانییەوە».

گۆڤاری بەیان ژمارە ٦ ل ١٥

هێزێکی ڕاستەقینە لەناو سیاسەتی دنیادا

پرۆفیسۆر (جی. دی. بەرناڵ) سەرەکی ئەنجوومەنی ئاشتیخوازانی جیهانی لە بڵاوکردنەوەی ئاشتیخوازانی جیهاندا بڵاوی کردۆتەوە.

لە پاش تێکۆشانی دە ساڵ، کاتی ئەوە هاتووە بڕوانینە ئەنجوومەنی ئاشتیخوازانی